

PANORMIA VII

[Incipiunt capitula septimi libri]¹

Septima pars continet de separatione coniugii ob causam carnalis fornicationis. De viro qui cum alterius uxore fornicatur, quod post mortem mariti non possit eam habere uxorem. De interfectorebus coniugum suarum. De fornicatione spirituali quod propterea licite dimittatur uxor. De reconciliatione coniugum. De sacramento coniugum quod debent facere viri mulieribus et mulieres viris suis quando reconcilientur. De subiectione quam debent uxores viris suis. Qua ratione non debet fieri coniugium inter parentes. De eo quod unus vir non potest duas commatres ducere unam post aliam. De eo qui cum filiola sua, aut cum commatre sua, aut qui filium suum baptizavit, aut cuius uxor filium suum baptizavit, aut cuius uxor filium aut privignum suum de sacro fonte levavit aut ad confirmationem tenuit, et ideo volunt separari. In quo ramusculo consanguinitatis possint coniugia fieri. De accusatione consanguinitatis, a quibus personis debet fieri. De sacramento quod debet fieri et quomodo debet fieri. De inquirenda parentela et de incestuoso discidio. De gradibus consanguinitatis recto et transverso ordine dispositis.²

[Expliciunt capitula]³

¹ Inc. – libri Tb; *om.* LaPhPrQeVm

² Septima pars – dispositis LaPhPrQeTbVm; *om.*

AdBdBcCaCbCeDbEaLcLdLfLgLnLnMgOaObOcOdOePaPfPkPqPtPwRaSbSeSgSlTcVoVpVqWc.
Require *in mg.* Lf²

³ Expl. cap. Tb; *om.* PhPrQeVm

Incipit septimus¹

¹ Inc. sept. BdCaDbEaFbOaObOcOdOePfPqPwQe(*before capitula*)SbSgTc; Inc. liber sept. BeHaLcPhPkTbBrant; Inc. septima pars GcLgMgEgPrRaSIVmVpWc; Incipit pars Ln; Septima pars Ob *mg.*; Incipit septima pars et liber xiii Pa; Inc. septima Wc; *om.* CeDa(*lacuna follows*)Vo. Septima pars istius libri Vo³ *at the head of fo. 149v in a later hand*

1

¹*De separatione coniugii² ob causam carnalis fornicationis³*

Preceptum Domini⁴ est ut excepta causa fornicationis⁵ uxor a viro dimitti non debeat, et ideo quicumque⁶ secundum⁷ culpam criminis supradicti uxorem suam

¹ Ex decretis Gregorii iunioris *add.* Sl; *cf* 6.129 *above*

² non *add.* CePa

³ (i *add.* Bd) De – forn. BdBeCaFbGcLnMgPwTbTcTd (BdFbMgTd *in mg.*); i. De separatione – fornicationis *in mg* Bd; Conc' Toletan' XII cp. viii Da, *cf* ID, XP 10.8.9; Ex concilio Toletano cap. octavo Db (*cf* ID); Incipit de -forn. Pt; De separatione ob causas caritatis Ra; Concilio Toletano cap. viii Sb; *om.* OaPfPhPkPrTcVoVp; De – forn. Ex concilio Tolletano XII Brant. i *in mg.* Be²

⁴ Domini *CaMgPfTb; Dei Tc

⁵ causa forn. *TbTc; forn. causa BdBeCaGcMgOaPfPh

⁶ quicumque *replaced by an erasure* Od

quacunque occasione reliquerit⁸, quia quod Deus iunxit⁹ separare¹⁰ disposuit, tamdiu ab¹¹ ecclesiastica communione privatus¹² et a cetu hominum¹³ Christianorum maneat alienus quamdiu societatem relictæ coniugis¹⁴ sinceriter amplectatur et foveat, ita tamen qui¹⁵ iam moniti¹⁶ a sacerdote semel et¹⁷ bis terque¹⁸ ut corrigerentur¹⁹, ad thori sue coniugis noluerint²⁰ redire consortium, ipsi²¹ suis meritis et palatine dignitatis officio separabuntur²², et insuper generose dignitatis testimonia quamdiu in culpa fuerint amissuri sunt²³, quia carnem suam discidii cingulo²⁴ tradiderunt²⁵.

ID 8.329] + C 32 q 5 c 21

⁷ secundum CeEaFbGcOaPaPhPkPrPtPwRaTbTcVmVoWc; non secundum

BeCaFb²LgMgObOcOdOe; circa DaSb; sine Pf; s' Pq; nisi secundum Ra²; citra ID; extra Brant

⁸ -iquerit CaMgPfTb; -inquit Tc

⁹ iunxit *BeGcMgPf; iuncxit Oa; coniunxit CaTbTcVo

¹⁰ Deus – separare] coniunxit sep. non Vo

¹¹ ab *MgPfTbTc; om. Ca

¹² sit add. CaMg, est add. Pf, om. *BeGcOaTbTcVo

¹³ hominum OaPfPwTbTcVo; omnium BeCaGcEgMgRa

¹⁴ ss Ra²

¹⁵ qui *CeOaPkTb; si BdBeCaGcPfPwRaSbVmVo; om. Mg; ut si Tc

¹⁶ iam moniti *BeCaEgGcPhPkPwRaTbTc; suam monitus Mg; iam monitus PfVo

¹⁷ et *MgPfTbTc; om. Ca

¹⁸ terque *CaMgPfTb; et ter Tc

¹⁹ -entur *BeCaGc²TbTc; -eritur Gc; -etur MgPfVo

²⁰ -erint *BeTbTc; -erit CaMgPfVo

²¹ ipsi BeCaGcMgTbTc; ipse Mg²PfVo

²² -untur *BeCaGcTbTc; -itur MgPfVo

²³ fuerint (-erit Ca)amissuri sunt *BeCaGcPwRaTbTc; fuerint amissurus est Mg; fuerit amissurus est PfVo

²⁴ cingulo CaMgPfSbTb; vel iugulo add. ss Sb²; vinculo Tc

²⁵ -erunt *BeCaGcTbTc; -it MgPfVo

2

Ex dictis Augustini¹

Apostolus² Paulus dixit, His qui sunt in coniugio precipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit manere innuptam³ aut viro suo⁴ reconciliari. Potest enim fieri ut discedat ea causa qua⁵ Dominus permisit. Aut⁶ si femine licet virum⁷ dimittere etiam propter causam fornicationis, quid⁸

¹ Ut dimissus aut dimissa ob causam fornicationis non nubat add. in mg. Ln², De eodem add. Pa, Par causa est discedendi uxori et viro add. in mg Tc²

² Populus Oa

³ -tam *CaMgPfPhTc; -tos Tb

⁴ viro suo *CaMgPfPhTc; om. Tb

⁵ qua *GcMgTbVo; quam CaPfTc; quia Ph; om. Be

⁶ Aut *BeCaGcMgPfTbVo; At Pf²Tc

⁷ lic. vir. *BeCaTbTc; vir. lic. GcMgPfVo

⁸ quid *MgPfTbTc; qui Ca

respondebimus de hoc quod dicit posterius, Et vir uxorem non dimittat? Quare non addidit⁹, excepta causa fornicationis¹⁰, quod Dominus¹¹ permittit, nisi quia¹² similem formam vult intelligi, ut si dimiserit, quod causa fornicationis permittitur, maneat sine uxore aut reconcilietur uxori? Et post pauca. Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti, sed quia permisit, non¹³ iussit.

ID 8.208] C 32 q 7 c 3

⁹ addidit *CaGcPfTbTc; addit Mg

¹⁰ causa forn. *BeOaTbTc; forn. causa CaGcMgPfVo

¹¹ Dominus *MgPfTbTc; Deus Ca

¹² Deus add. Ca, om. *MgPfTbTc

¹³ etiam add. Tb, om. *CaMgPfPhTc

3

Hieronimus ad Oceanum de morte Fabiole¹

Precepit Dominus uxorem non debere dimitti excepta causa fornicationis², et si dimissa fuerit, manere innuptam. Quicquid viris precipitur, hoc consequenter redundat ad³ feminas. Neque enim adultera uxor dimittenda est et vir mechus tenendus.⁴ Item. Apud nos quod non licet feminis, eque non licet viris, et eadem servitus pari conditione censetur⁵.

ID 8.240] C 32 q 5 cc 19-20

¹ Fabiole *BeCaLcMgPaPfPkPrRaTbVo; Fabiane GcTcWc; Fibiole Oa; Fabiliole Vp. Pt has insc.: Ex dictis eiusdem, De eodem add. Pa

² causa forn. CaMgTbTc; forn. causa Pf

³ ad *CaMgPfTb; in Tc

⁴ Lc ends cap. here

⁵ censetur *FbMgPfPrTbTc; tenetur CaCe; vel censetur add. ss Ce

4

Augustinus de sermone Domini in monte¹

Dominus ad illud confirmandum ut non facile dimittatur uxor² solam fornicationis causam exceptit³. Ceteras vero universales⁴ molestias si que exstiterint, iubet pro fide coniugali et pro castitate fortiter sustineri, et mechum dicit etiam virum⁵

¹ Aug. - monte *CaMgPfTb; Ieronimus – Fabiole (cf c 3) Pt; Ieronimus Tc. De eodem add. Pa

² dim. ux. *CaMgPfTb; ux. dim. Tc

³ -epit *CaMgPfTb; -ipit Tc

⁴ -sales *BeCaPfTb; -sas MgTc

⁵ et. vir. *BeGcMgOaTbTcVo; vir. et. CaPf

qui eam duxerit que soluta est a viro. Item. Fieri potest ut⁶ vir dimittat uxorem causa fornicationis quam Dominus exceptam⁷ esse voluerit⁸. Iam vero si nec illi nubere conceditur viro vivo⁹ a quo recessit, neque huic alteram ducere viva uxore quam dimisit, multo minus fas est illicita eum cum quibuslibet¹⁰ stupra committere.

ID 8.237] +C 32 q 7 c 6, to est a viro; C 32 q 7 c 4 from Fieri to end

⁶ ut *MgPfTbTc; om. Ca

⁷ causam add. Gc, om. CaMgPfPqTbTc

⁸ -erit PfTbVo; -uit BeCaMgTc

⁹ viro vivo *BeCaGcOaPfPwTcVo; vivo viro MgPhTb

¹⁰ quibusl- *CaPfTbTc; qual- GcMg

5

Augustinus¹ de adulterinis coniugiis², lib. II³

Licite⁴ dimittitur⁵ uxor ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris⁶. Propter quod fit reus adulterii dimissam⁷ qui duxerit⁸ etiam ob causam fornicationis. Sicut autem manente in se sacramento regenerationis, excommunicatur quisquis reus⁹ criminis nec illo¹⁰ sacramento caret, etiam si nunquam reconcilietur Deo¹¹, ita manente in se vinculo¹², non caret coniugii sacramento etiam si nunquam reconcilietur viro¹³. Carebit autem¹⁴ si mortuus fuerit vir eius. Reus vero excommunicationis, ideo nunquam carebit regenerationis sacramento etiam¹⁵ non¹⁶ reconciliatus, quia nunquam moritur¹⁷.

¹ Aug. *BeCaCbLdLflJLmMgPtTbTc; Idem Pf

² ad. con. BeMgPfTbTc; adulterinis Ph; adulterio coniugii Pt

³ lib. II *BeCaMgPfTbTc; om. Lf. De eodem add. Pa, Inter separatos pro fornicatione manet vinculum coniugii et sacramentum add. in mg. Tc²

⁴ Lic. *BeCaDaGcMgPfPrPtTbTcVo²; Dicite CePyVq; Illicite LmPa; Licet OaVo; []llacite Pk

⁵ corr. fr. -etur Mg

⁶ coniugii add. Tc, om. *CaCbLdLflJLmMgPfTb

⁷ after corr. Ca

⁸ dim. qui dux. *CaCbLdLflJLmMgPfTb; qui dux. dim. Tc

⁹ reus *Be²LmOaTb; reus est BeCaDbGcLdLflMgPfTcVo; est reus CbLj

¹⁰ illo *BeCaDbLdLflJLmMgTc; ullo CbGcLmOaPfTbVo

¹¹ corr. fr. viro Ca

¹² federis coniugalis, uxor dimittitur ob causam fornicationis nec carebit illovinculo etiam si nunquam add. Da (not Sb)

¹³ ita manente in - viro *CaMgPfTbTc; om. Lf

¹⁴ autem *CaCbLdLflJLmMgPfTb; enim Tc

¹⁵ etiam *CaCbLdLflJLmMgPfTb; et Tc

¹⁶ non] nunquam reconcilietur Deo Da (not Sb)

¹⁷ Deus add. CeDaLgMgRaTcVpWd, Christus add. Sb; Deus, cui est copulatus in baptismo add. Brant, om. *BeCaCbDbFbGcLdLflJLmOaObOcOdOePaPfPhPkPrPtPwSgTbVmVoWc. ita manente in se – moritur Deus over erasure Da

ID 8.235c] C 32 q 7 c 2

6

Augustinus¹ de bono coniugali²

Interveniente divortio non aboletur confederatio nuptialis, ita ut sibi³ coniuges sint etiam separati⁴. Cum illis autem adulterium committant⁵ quibus fuerint⁶ etiam post suum repudium copulati. Nec tamen nisi in civitate Dei⁷ nostri⁸, in monte sancto eius, talis est causa⁹ cum uxore. Ceterum aliter se habere iura gentium¹⁰ quis ignoret? Ubi interposito repudio, et illa cui voluerit nubet, et ille quam voluerit ducit¹¹. Item. A viro vivo¹² in alterius transire¹³ connubium nec tunc licuit, nec nunc licet, nec unquam licebit.¹⁴ Apostatare quippe ab uno Deo¹⁵ et ire in alterius¹⁶ adulterinam¹⁷ superstitionem, semper est malum.

ID 8.9 to voluerit ducit, 8.235 b, which has Interveniente - repudium copulati, then A viro vivo - end]
C 32 q 7 c 1 to repudium copulati only

¹ Aug. CaMgTbTc; Idem Pf

² no insc. Da. De eodem add. Pa

³ sibi *CaMgPkTbVo; si and lac. Pf; om. Tc

⁴ sint et. sep. *BeGcMgPfTcVo; sint insep. Ca; et. sint sep. PhTb

⁵ -ant *CaMgPfTb; ? Pf²; -unt Tc

⁶ fuerint *CaMgPfTb; fiunt Tc

⁷ Dei *CaGcMgPwTbVo; Domini BePfPk; Domini Dei Tc

⁸ om. Be

⁹ ss Mg

¹⁰ gentium BeCaGcMgOaPfPkPwRaTb; gentilium *Tc

¹¹ -it *PfVo; -et BeCaGcMgPhRaTbTc

¹² viro vivo *CaMgPfTb; vivo viro Tc

¹³ obsc. corr. Tc

¹⁴ Pc fo. 89r resumes

¹⁵ Apostatare quippe ab uno Deo *CaMgPfTb; Apostate ex uno Tc

¹⁶ ab add. Ca

¹⁷ -inam *CaMgPfTb; -ina Tc

7

¹Hieronimus²

Ait³ Dominus in Evangelio, Quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem⁴ et aliam duxerit, mechatur; et qui dimissam⁵ duxerit, mechatur. Sola

¹ Qui tenet adulteram stultus est add. in mg. Tc²

² in mg. with no break Fb; Iovinimus Pk. De eodem add. Pa, in Matheo libro III add. Sb

³ Ait] Dixit PkPyVp

⁴ fornicationem *CaMgPcPfTb; causam fornicationis Tc

⁵ dim- *MgPfTbTc; adm- Ca

fornicatio est que uxoris vincit⁶ affectum, immo⁷ cum illa unam carnem in aliam dividerit, et se fornicatione separaverit a marito, non debet teneri, ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente scriptura, Qui adulteram tenet, stultus et impius est. Ubicumque est igitur⁸ fornicatio aut fornicationis suspicio libere uxor dimittitur⁹. Et quia poterat accidere ut aliquis calumniam faceret innocenti, et ob secundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret, sic priorem dimittere iubet¹⁰ uxorem, ut secundam prima vivente non habeat. Quod enim dicit tale est, Si non¹¹ propter libidinem, sed propter iniuriam dimittis uxorem, quare expertus infelices priores¹² nuptias novarum te inmittis periculo? Nec non quia poterat evenire ut iuxta eandem legem uxor quoque marito daret¹³ repudium, eadem cautela precipitur, ne secundum accipiat virum¹⁴. Et quia meretrix et que semel fuerat¹⁵ adultera obprobrium non timebat, secundo¹⁶ non nubere precipitur viro¹⁷. Quod si talem duxerit¹⁸, sub adulterii crimine sit¹⁹.

ID 8.43] C 32 q 1 c 2 to secundam non habeat only

⁶ ux. vinc. *CaPfTbTc; vinc. ux. GcMg

⁷ immo *BeCaGcMgPcPfPhVo; uno FbOa; ut Tb; unde Tc

⁸ igitur *CaMgPfTb; om. Tc

⁹ ux. dimittitur *BeGcMgOaPfPhVo; ux. dimittatur CaTc; dimittitur ux. Tb

¹⁰ om. Ra, with Dominus (?) in mg.

¹¹ ss Da

¹² inf. pr. *CaMgPfRa²Tb; inf. Ra; pr. inf. Tc

¹³ mar. dar. *CaMgPfTb; dar. mar. Tc

¹⁴ acc. vir. *CaPfTbTc; vir. acc. Mg

¹⁵ fuerat *BeCaPfTb; fuerit Mg; fuit Tc

¹⁶ viro add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁷ viro *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁸ tal. dux. *CaMgPfTb; dux. tal. Tc

¹⁹ crim. sit *CaMgPfTb; sit crim. Tc

8

¹Chrisostomus² super³ Mattheum cap. cix⁴

Sicut autem⁵ crudelis est et iniquus⁶ qui castam dimittit⁷, sic fatuus est et iniustus⁸ qui retinet meretricem⁹. Nam patronus turpitudinis eius est, qui crimen celat¹⁰ uxoris.

¹ Iohannes add. PfTcVoVp; om. *BeCaLcMgTb

² Sextonius Oa

³ super Ce; secundum PaPk

⁴ cap. cix *BeCaMgPfPrSbTb; cap. xcix DaRa; cap. ix Tc; cap. c Vp; om. Vo. De illo qui retinet uxorem post adulterium add. Pa, Patronus turpitudinis est qui celat crimen uxoris add. in mg. Tc²

⁵ om. Wc

⁶ crud. est et in. *CaMgPfTb; in. et crud. est Tc

ID 8.233 end] C 32 q 1 c 1

⁷ uxorem add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁸ est et in. *CaMgPfTb; et in. est Tc

⁹ meretricem *CaMgPfPhPwTc; meretricis consortium Tb

¹⁰ corr. fr. zelat Mg

9

Ex concilio Triburiensi, cap. iii¹

Relatum² est auribus sanctorum sacerdotum quemdam alterius uxorem stupro³ violasse insuper et⁴ meche⁵ vivente viro suo iuramentum⁶ dedisse, ut post legitimi mariti mortem, si supervixisset, duceret uxorem. Quod et⁷ factum est. Tale igitur connubium prohibemus et anathematizamus.

ID 8.202] C 31 q 1 c 4

¹ Ex - iii BdBeCaGcMgPfPkVo; Ex - ii Fb; (ii. add. Bd) De viro qui cum alterius uxore (muliere Ce) fornicatur, quod post mortem mariti non possit eam habere uxorem *in text* PaPh, *in mg.* BdCeLj²; Ex - iiii PcRaTc; om. Tb. ii *in mg.* Be²

² Rel- BdCaCeFbMgPaPfPkTbTc; Del- LcPcPy

³ alt. ux. stupro *BeCaMgOaPwTbVo; alt. stupro Pf; ux. alt. Tc

⁴ ins. et *MgPfTbTc; et ins. Ca

⁵ meche *CaMgTbTc; medie Pf

⁶ suum add. BdCaCeDaFbGcMgPcPfPrRa²SbTcVo, om. *BeOaPaPhPkRaTb

⁷ sic add. Tc, om. *CaMgPfTb

10

Ex concilio apud¹ Alpheum² habito presente Conrado rege, cap. v³

Illud vero communi⁴ decreto⁵ secundum canonum instituta definimus et preiudicamus, ut si quis cum⁶ uxore alterius, vivente eo, fornicatus fuerit, moriente marito⁷, sinodali⁸ iudicio aditus ei claudatur illicitus, ne⁹ ulterius ei coniungatur¹⁰

¹ apud *CaCbMgPfTc; om. Lm

² Alpheum BeCaCeDaLnPfPrPwTc; Alfeum Cb; Alteum Lm; Alt<h>eun MgPa; Alterum Oa; Altheum Pk; Altheni Vo

³ habito (om. Pf) presente Con. (Conдарo Vo) rege (regi Lm), cap. v.

*BeCaCbGcLdLfLjLmMgPfPhPwTcVo; Ex concilio Tiburiensi cap. iii Tb (*cf c 9*); habito Vp. Ut nullus ducat in coniugium quam vivente marito polluerit adulterio add. *in mg.* Ln², De eodem add. Pa

⁴ corr. fr. crimini Sb

⁵ pontificum add. Lm; om. *CaCbLnMgPfTbTc

⁶ ss Cb²

⁷ mor. (*after corr.* Cb, in or- Lf) mar. *CaCb²PfTbTc; mar. mor. Mg

⁸ mor. mar. sin. ss Cb²

⁹ ne *BePfRaTbTcVo; nec CaGcLfLjMgPr

¹⁰ coniung- *CaCbLdLfLjLmMgPfTbVo; iung- Tc

matrimonio quam prius polluit¹¹ adulterio. [11] Nolumus enim, nec Christiane religioni¹² convenit, ut ullus¹³ ducat in coniugium quam prius polluit¹⁴ per adulterium¹⁵.

ID 8.211] C 31 q 1 c 3

¹¹ poll. *CaMgPfTbTc; om. Lm

¹² -ioni *CaMgPfTbTc; -ione Cb

¹³ ullus *BeCaCeDaGcLdLfLmLnMgOa?PrTbVo; nullus CbLjPaPcPkPf; illam PcTc

¹⁴ polluit *MgPfTbTc; om. Ca

¹⁵ -erium *CaMgPfTbTc; -eri Cb

12

Ex concilio Meldensi, cap. lxviii¹

Is qui² vivente marito coniugem illius³ adulterasse accusatur, et eo in proximo defuncto⁴ eandem sumpsisse dignoscitur, omnimodis publice⁵ penitentiae subigatur. De quo etiam post penitentiam prefata si expedierit servabitur regula⁶, nisi forte idem⁷ aut mulier⁸ virum qui mortuus fuerat occidisse notentur, aut propinquitas vel alia quolibet actio criminalis impediat. Quod si probatum fuerit, sine ulla spe coniugii cum penitentia perpetuo maneant⁹. Si autem negaverit se¹⁰ eandem feminam, vivente viro, nequaquam adulterasse, et prefati homicidii neuter eorum convinci potuerit, purgent legaliter famam suae opinionis, et sumpto utantur coniugio, si alia, ut diximus¹¹, non impedierit ratio.

ID 8.201] C 31 q 1 c 5 to perpetuo permaneant

¹ lxviii *CaCbGcMgTbTcVo; xii Be; xli Oa; xl.... Pf. De eodem add. Pa

² Is qui] Hi quis Pa; Si quis Vp (cf Grat.)

³ illius *CaMgPfTb; eius Tc

⁴ in prox. def. *CaMgPfTb; def. in prox. Tc

⁵ ss Ra²

⁶ serv. reg. *CaMgPfTb; reg. serv. Tc

⁷ vir add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁸ qui add. and can. Ca

⁹ man- *CaMgPfTb; perman- Tc

¹⁰ neg. se *CaPfTbTc; se neg. Mg

¹¹ diximus *CaMgTbTcVo; dixerim Pf

13

¹*Ex concilio Triburiensi cui interfuit Arnulfus rex², cap. xlvi³*

Si cuius uxor constuprata fuerit, et propterea maritus capitali sententia delere illam machinaverit⁴, ipsa vero urgente mortis periculo ad episcopum confugerit, et auxilium quesierit, operosiori tamen⁵ si potest⁶ episcopus labore⁷ desudet⁸ ne occidatur. Si vero non potest, nullo modo liceat ei requirenti eam reddere ad occidendum, que se ei obtulit⁹ ad defendendum, sed solerti cura transmittat eam ad locum quem ipsa delegerit¹⁰ ut secura possit vivere. Si vero interdum maritus eam¹¹ invenerit et repetierit, secundum seculum¹² potestatem habebit quod ei agere¹³ velit¹⁴. Sed audiat sanctum Augustinum dicentem, Cum enim vir a virtute¹⁵ nomen acceperit, et mulier a mollitie¹⁶, id est fragilitate, quare contra crudelissimam libidinis bestiam vult unusquisque uxorem suam esse victricem¹⁷, cum ipse¹⁸ ad primum libidinis ictum¹⁹ victus cadat²⁰? Nam quicquid contra²¹ fidem catholicam non licet mulieribus, nec viris licebit. Si autem eadem²² mulier timore perterrita a loco ubi eam episcopus destinavit²³ aufugerit, et vir eius ab episcopo semel aut bis vel²⁴ sepius repetierit, si vitam ei²⁵ obtinere possit perquirat et reddat. Sin²⁶ autem omnino non reddat. Maritus vero²⁷ quamdiu ipsa vivit nullomodo alteram ducat.

² cui - rex (reg' Pa) *CeDaGcMgPaPcPhPkPqPrSbTbTcVmVo; om. BdBeCaPfPw

³ cap. xlvii *DaMgPfRaSbTbTcVo; iii Bd; om BeCaFbVp. iii. De interfectore coniugum suarum in mg. Bd, iii in mg. Be², De mecha que ad episcopum confugit ex timore mariti add. Ce(mg.)Pa, Si uxor alicuius timore mortis ad episcopum confugerit marito eam vel []umbere non reddat nec maritus ea vivente aliam ducat add. in mg. Ln², De interfectore coniugum suarum (om. Tc) add. in mg. Lj²Tc², in text Ph

⁴ machinaverit *CaMgPfPhTc; machinatus fuerit Tb

⁵ operosiori tamen *BeCaFbMgPcPwRaTbTc; operosius tamen Gc; operoso tamen Oa; operosiore cura eam Pf; operosiore tamen Vo

⁶ si potest om. Ce

⁷ labore *CaMgOa(after potest)PaPc²PhPkPr²TcVo; laborare CeFbGcPcTb; liberare Pf; labare Pr

⁸ ss Be

⁹ ei ob. *CaMgPfTb; ob. ei Tc

¹⁰ del- *CaMgPfTb; el- Tc

¹¹ mar. eam *CaGcPfTbTc; eam mar. Mg

¹² -ulum *BePfTbVo; -uli CaGcMgTc

¹³ agere *MgPfTbTc; capere Ca

¹⁴ velit CaMgPfPhPwTbTc; valebit Gc

¹⁵ vir a virt. *CaMgPfTb; a virt. vir Tc

¹⁶ -tie BePfTcVo; -tia CaGcMgPhTb

¹⁷ esse vic. *CaMgPfTb; vic. esse Tc

¹⁸ ipse *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁹ ipse add. Tc, om. *CaMgPfTb

²⁰ -at *CaMgPfTc; -it Tb

²¹ ss Vo

²² catholicam non licet – eadem ss Fb

²³ timore perterrita a loco – dest. in lower mg. Ra²

²⁴ vel *GcMgPfTbVo; aut BeCaTc

²⁵ vit. ei *CaMgPfTb; ei vit. Tc

²⁶ corr. fr. Si RaTb

²⁷ vero *CaMgPfTb; autem Tc

ID 8.210]

14

Nicolaus Alvino¹ archiepiscopo²

Inter hec vestra sanctitas³ addere studuit⁴, si cuius uxor adulterium perpetraverit utrum marito ipsius liceat secundum mundanam legem eam interficere. Sed sancta⁵ Dei⁶ ecclesia mundanis nunquam constringitur legibus. Gladium non habet nisi spiritualem, non occidit, sed vivificat.

ID 8.124 and 8.333] C 33 q 2 c 6

¹ Alv- BeGcPfPkPrPtPwRaTb; Alw- CaTc; Alcw- Mg; Arv- Oa; Alcu- Pt²; ad Alvino Vo

² arch. *CaMgPfPkTb; om. Tc. Quod maritus uxore [sic] licet adulteram perimens reus sit omicidii *add. in mg.* Ln², Quod non liceat alicui interficere uxorem propter adulterium *add. Ce(mg.)Pa*

³ ves. san. *CaMgPfTb; san. ves. Tc

⁴ -uit *GcMgOaTbTcVo; -uerit BeCaPf

⁵ *corr. fr.* secundum *in mg.* Ln

⁶ s. Dei *MgPfTbTc; Dei s. Ca

15

Nicolaus¹ Radulfo² Bituricensi³ archiepiscopo⁴

Interfectores suarum sine iudicio coniugum, cum non addis⁵ adulterarum⁶ vel aliquid huiusmodi, quid aliud habendi⁷ nisi homicide⁸. Ac per hoc ad penitentiam redigendi, quibus coniugium penitus denegatur, exceptis adolescentibus de quibus est beati pape⁹ Leonis vicesima quinta regula decretalium, immo¹⁰ indulgentia¹¹ observanda¹².

ID 8.125] C 33 q 2 c 5

¹ Nich. *CaGcMgTbTcVo; Idem Pf

² Rad- *BeCaGcMgPhTc; Rud- PfTb; Rod- Vo

³ -icensi Be²GcMgPkTb; -iensi BeCaCeOaPaPfTc; Situriensi Vo

⁴ *corr. fr.* ep- Tc. De interfectores coniugum suarum *add. Pa*

⁵ -is *CaMgPfTb; -itur Tc

⁶ -erarum *CaMgPc²PfTb; -erium PcTc

⁷ hab. *GcLn²PfTbVo; hab. sunt BeCaMg; sunt hab. Tc

⁸ huiusmodi quid aliud – hom. *subject of complex correction Pc*

⁹ pape *CaGcPfTbTc; om. Mg

¹⁰ immo *BeCaCeFbGcMgOaPaPcPfPhPkPqPwVmVo; <in> omni Tb; summa Tc

¹¹ vel dili *add. in mg.* Ra²

¹² ind. obs. *CaMgPfTb; observantia custodienda Tc

16

Stephanus¹ V Astulfo²

Admonere te cum lacrimis et multo gemitu cordis³ curamus, fili Astulphe, sed non filius dici debes⁴ qui tam crudeliter infelix homicidium perpetrasti. Nam occidisti uxorem tuam, partem corporis tui, legitimo matrimonio tibi⁵ sociatam sine causa mortis, non tibi resistantem, non insidiantem quocunque modo⁶ vite tue⁷, non invenisti eam cum alio⁸ viro nefariam rem facientem, sed concitatus a diabolo, impio furore flammatus, latronum more atrocius eam gladio tuo crudelior omni bestia interemisti, et nunc post mortem eius addis iniquitatem super iniquitatem, filiorum tuorum improbe predo, qui matri non pepercisti, filios tuos orphanos fecisti. Inducere⁹ super eam vis mortis causam post mortem, per unum¹⁰ homicidam et reprobum testem¹¹. Quoniam nec Evangelium nec ulla divina humanaque lex unius testimonio etiam¹² idoneo quempiam condempnat vel iustificat, quanto magis¹³ per istum flagitiosissimum et scelestum¹⁴ nec illa viva debuit condempnari, nec tu post eius¹⁵ mortem accusare¹⁶? Prius causa criminis subtiliter erat investiganda, et tunc si ita¹⁷ fuisset inventa, secundum legis tramitem debuit excipere ultionis vindictam. Nam si verum, quod absit, fuisset sicut adulter mentitus est¹⁸, post octo annos penitentia forsitan peracta dimittere eam per approbatam causam poteras si voluisses, occidere tamen eam¹⁹ nullatenus debuisti. Non²⁰ enim vult Deus²¹ mortem peccatoris, sed ut

¹ Aug' Fb. Penitentia occidentis uxorem *add. in mg.* Ln², De eodem *add.* Pa

² V Astulfo BdDaGcMgPcRaSbTcVpWc; Astulpho Be; V Hastulfo CaCePaPfPkPwVo; Hastulfo Oa; Astulfo V Ph; V Aistulfo Pr; V Haustulfo Pt; Hastulfo V Tb

³ multo gem. cordis *BeCaGcPfPhTb; gem. cordis Mg; multo cord. gem. Tc gem. multo cordis Vo

⁴ fil dic. deb. *CaGcMgPfTb; deb. fil. dic. Tc

⁵ mat. tibi *BeCaGcMgPfPhRa²Vo; mat. Ra; tibi mat. Tb; coniugio tibi Tc

⁶ quocunque modo *BeGcMgOaPfTbVo; quecumque modo Ca; quomodocumque Tc

⁷ tue *MgPfTbTc; sue Ca

⁸ alio *CaMgPfTb; altero Tc

⁹ Inducere *CaMgPfPhTc; Indicare Tb

¹⁰ hominem *add. ss* Ra

¹¹ incusare vis mortuam *add. Brant (cf Gratian, ed. Romana n.), om.*

*BeCaGcLgMgOaObOcOdOePfRaTbTcVmVoWc

¹² etiam *MgPfTbTc; et Ca

¹³ vel manus *add. ss* Mg

¹⁴ scel- *BePfTbTc; cel- CaMg

¹⁵ eius *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹⁶ -are CaMgTbTc; -ari Pf?

¹⁷ ita *CaMgPfPhTc; tota Tb

¹⁸ est *MgPfTbTc; *om.* Ca

¹⁹ *corr. fr.* eam tam. Mg

²⁰ Nam Vo

convertatur ad penitentiam²² et vivat. Idcirco²³ placeat tibi consilium nostrum, et facias hoc quod tibi²⁴ melius et levius²⁵ videri potest. Miserere anime tue ut non sis tuus²⁶ tibimet ipsi²⁷ homicida. Relinquere quapropter²⁸ te rogamus hoc malum, secundum²⁹ quod te traxit ad tam immanissimum peccati facinus. Ingredere in³⁰ monasterium, humiliare sub manu abbatis, multorum³¹ fratrum precibus adiutus, observa cuncta supplici³² animo que tibi fuerint imperata, si forte ignoscat infinita Dei bonitas peccatis tuis, et refrigeret anima tua, priusquam crucieris perpetuis flammis hoc melius et levius³³ certissime³⁴ scias.

Sin³⁵ autem publicam penitentiam permanens in domo tua vel in hoc mundo vis agere, quod tibi peius et durius et gravius esse non dubites, ita ut agere debeas, exhortamur. Omnibus diebus quibus³⁶ penitere debes, vinum³⁷ et omnem siceram³⁸ non bibas, carnem nunquam ullo tempore comedas, preter Pascha et diem Natalis Domini³⁹. In pane et aqua et sale⁴⁰ penitere. In vigiliis, in⁴¹ ieiuniis⁴², orationibus et elemosinis omni tempore persevera. Armis nunquam cingere, nec in quolibet loco litigare presumas. Uxorem nunquam ducere, concubinam non habere, nec adulterium committere⁴³. In balneo nunquam lavare. In conviviis letantium nunquam te⁴⁴ miscere⁴⁵. In ecclesia segregatus ab aliis Christianis post ostium et postes humiliter te

²¹ vult D. BeCaPfPhTb; vult Dominus GcMgPrRa; vult Deus LaOaVo; D. vult *Tc

²² ad pen. *BeCaMgPfPhVo; om. TbTc

²³ Idcirco *BeCaGcMgTbVo; Id idcirco Pf; Ideo Tc

²⁴ facias hoc quod tibi BeMgPfPrVo; facias tibi hoc (hec Oa) quod CaOa; faciat hoc quod tibi Ph; fac quod Tb; fiat tibi hoc quod Tc

²⁵ mel. et lev. *BeCaGcOaPfPhPrVo; lev. et mel. MgTb; lenius et mel. Tc

²⁶ tuus *MgPfTbTc; tu Ca

²⁷ ipsi *CaMgPfPhTc; om. Tb

²⁸ Rel. quap. *CaMgPfTb; Quap. rel. Tc

²⁹ secundum *BeCeOaPaPhPkPwSbTc; seculum BdCaDaFbGcMgPcPfPrRaTbVmVo; s' Pq

³⁰ in *CaMgTc; om. BeGcPfTbVo

³¹ fratribus *add. and canc.* Ca

³² simplici (vel supplici *in mg*) Ra

³³ mel. et lev. *BeCaOaPfPhVo; levius et melius GcMgPw; mel. et lenius Tb; lenius et mel. Tc

³⁴ certissime *MgPfTbTc; karissime Ca

³⁵ Si Tc

³⁶ quibus BeCaGcMgRaTb; om. PfTcVo

³⁷ ss Be

³⁸ omn. sic. *BeGcCaMgPfTb²; hominem sic. Ph; sic. Tb; sic. omn. Tc

³⁹ diem nat. Dom. *MgPfTbTc; nat. Dom. diem Ca

⁴⁰ et sale MgPfTbTc; om. Ca

⁴¹ in *CaMgPfTb; et Tc

⁴² in iei. in vig. *marked for reversal* Ca

⁴³ audeas *add. Brant, om.* *BeCaGcLgMgOaObOcOdOePfRaTbTcVmVoWc

⁴⁴ nunq. te *BeGcMgPfPhTcVo; nunq. Ca; te nunq. Tb

⁴⁵ miscere *CaPfTbTc; misce Mg

repone⁴⁶. Ingredientium et egredientium⁴⁷ suppliciter orationibus⁴⁸ commendare.

Communione corporis et sanguinis Domini cunctis diebus vite tue indignum te existimes⁴⁹. In ultimo tamen exitus vite tue die⁵⁰, si merueris pro viatico si sit qui tribuat tantummodo venialiter ut accipias tibi⁵¹ concedimus.

Sunt et alia multa que tibi⁵² durius et satis acrius erant iuxta magnum pondus peccati, infelix, adicienda⁵³. Sed si hec omnia que supra⁵⁴ misericorditer dicta sunt perfecto corde Domino auxiliante feceris et custodieris, confidimus de immensa Dei clementia⁵⁵ remissionem te tuorum habiturum peccatorum, et secundum dictum iusti bonique⁵⁶ Pastoris resolvit te sancta Ecclesia ab hoc vinculo peccati in terris, ut per ipsius gratiam qui eam sanguine suo⁵⁷ acquisivit, solutus sis⁵⁸ in celis. Sin autem aliter feceris, et sancte matris Ecclesie tam salubrem admonitionem despexeris, ipse tibi sis iudex, et in laqueo diaboli quo irretitus teneris⁵⁹, permanebis. Sanguis tuus super caput tuum, nos alieni a⁶⁰ consortio tuo pro aliorum filiorum Dei salute, ipso opitulante, omni⁶¹ sollicitudine nitimur, desudare et Domini attentius misericordiam quotidie⁶² implorare. Qui cum Patre⁶³.

ID 8.126] C 33 q 2 c 8

⁴⁶ hum. te repone CaMgPfTc; te hum. reponere PhTb

⁴⁷ egr- MgPfTbTc; regr- Ca

⁴⁸ supp. or. *CaPfTbTc; or. supp. Mg

⁴⁹ exist- *CaPfTbTc; est- Mg

⁵⁰ die *CaMgPfTb; om. Tc

⁵¹ in mg. Ra

⁵² tibi *BeCeFb(before que)GcMgPaPc²PhPqPrTbVm; om. BdCaDaPcPfPwSbTcVo

⁵³ adicienda *MgPfTbTc; adhibenda Ca

⁵⁴ que sup. *CaMgPfTb; om. Tc

⁵⁵ Dei clem. *BeMgPfTbVo; clem. Dei Ca; misericordia Domini Tc

⁵⁶ iusti bonique *CaMgPfPhTc; boni iustique Tb

⁵⁷ suo *CaMgPfPhTc; proprio Tb

⁵⁸ corr. fr. sit Ca

⁵⁹ teneris *CaMgPfTb; es Tc

⁶⁰ a *CaMgPfTb; de Tc

⁶¹ corr. fr. omnis Ca

⁶² quot. *Be²CaMgPfTb; om. BeTc

⁶³ Qui cum Patre *BdBeCaCbCeDaGcMgOaObOcOdOePaPfPhPqPrPwQaRaTbTcVm; Qui cum Patre vivit Db; Qui cum Patre et S. s. vivit EaWc; Qui cum Fb; Qui cum tempore Pc; om. PtSbVoBrant

17

Augustinus de adulterinis coniugiis, lib. II¹

Si quod² verius esse³ dicitur⁴, non licet homini Christiano adulteram coniugem⁵ occidere, sed tantum⁶ dimittere, quis est tam demens qui ei dicat⁷, Fac quod non licet, ut liceat tibi quod non licet⁸? Cum enim utrumque secundum legem Christi⁹ illicitum sit, sive adulteram occidere, sive, illa vivente, alteram¹⁰ ducere, ab utroque est abstinendum, non illicitum pro illicito¹¹ faciendum. Si enim facturus est quod non licet, iam faciat adulterium, et non faciat homicidium¹², ut, vivente uxore, aliam¹³ ducat, et non humanum sanguinem fundat¹⁴.

ID 8.242e] C 33 q 2 c 9

¹ ad. con. lib. II *CaCbGcLdLfLjLmMgPfTb; ad. conc. lib. Be(*before* Aug.)Vo; libero arbitrio lib. I Tc, De illo qui interficit uxorem ut aliam (non *add.* Ce) ducat Ce(*mg.*)Pa

² quod *BeCaGcMgPfTbTcWc; quid LmVp

³ esse *BeGcOaPkPrRaTbTcWcWd; est CaCbLdLfLjMgPfVoWd²

⁴ dicitur *CaMg(vel dum *ss*)PfTbTc; dum Ld

⁵ alteram *add.* Ca, *om.* *MgPfTbTc

⁶ tantum *BeCaMgTbTcVo; tamen LjPf

⁷ ei dic. *CaPfTbTc; dic. ei Mg

⁸ -cet *CaMgPfTbTc; -ceat Lm

⁹ Christi *CaCbLdLfLjLmMgPfTc; *om.* PhTb

¹⁰ alteram CaCbLdLfLjLmMgPfTb; aliam Tc

¹¹ pro ill. *MgPfTbTc; pollicito Ca

¹² *obsc. corr.* Lj

¹³ aliam BeCaCbLdLfLjLmMgOaRaPfPhPkTbVo; alteram *Tc

¹⁴ quod si est utrumque nepharium, non debet alterum per alterum perpetrare, sed utrumque vitare *add.* Brant (*cf ed. Romana of Gratian*), *om.*

*BeCaCbDbFbGcLdLfLjLmMgOaObOcOdOePfPhPrPtQaRaSgTbTcVmVoWcWd

18

¹Caroli magni iuxta Alcuinum²

Cum matris hortatu filiam Desiderii regis Longobardorum Carolus duxisset uxorem³, incertum est qua de causa eam post annum repudiavit, et Hildegardam⁴ de

¹ Gesta *add.* Ca(*see below*)Pf, Ex gestis *add.* DaSb; *om.* BeGcMgOaPkTbTcVoVp; ExA

² Aug. de libero arbitrio lib. primo Ca, *subs. marked for transfer to c 19, with Gesta - Alwinum as rubr. for c 20, marked for insertion here*; De fornicatione spiritali quod propter eam licite dimitatur uxor *add. in mg.* Lj², ...adulterium qui vult... *add. in mg.* Ln²

³ dux. ux. CaMgPfTbA; ux. dux. Tc

⁴ Hildegardam CaPfTcVo; Ildigardam BePhA; Hilligardam Gc; Hiltegardam Mg; Hildigardam OaRaWc; Ildegredam Tb

gente Suevorum⁵ precipue nobilitatis feminam in matrimonium accepit, de qua tres filios, Carolum videlicet⁶ Pipinum et Ludovicum totidemque filias genuit.

Ars. 713 fo 169]

⁵ Suevorum BeCeFbGcMgPaPhPkTbTc; Suessorum BdPc; Suenorum Ca; Suesiorum DaPfRaSbVo; Suesorum Da²; Suavorum OaPqPrVmA

⁶ videlicet BeCaMgOaPfPhVoA; vid'lis Pk; *om.* Tb; et Tc

19

Augustinus de libero arbitrio, lib. I¹

Si cui etiam² non contingat facultas concumbendi cum coniuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum³ cupere, et si potestas detur esse⁴ facturum, non minus reus est quam si in ipso facto deprehenderetur.

ID 8.104] +De pen. D 1 c 30a

¹ *Ca has insc. for c 20, marked for moving.* de illo qui cupit adulteram et faceret si posset *add. in mg.* Ce, De fornicatione spirituali, quod propter eam licite dimittatur uxor *add. in mg.* Eg,? *add. in mg.* Ln², De illo qui cupit adulterium facere so possit *add.* Pa

² etiam *CaGcPfTbTc; *om.* Mg

³ sit id eum *BeGcOaPfTbVo; sit eum id CaMg; eum id Tc

⁴ esse *CaMgPfTb; ei Tc

20

Augustinus¹ ad Claudium contra Iulianum, lib. V²

Sicut³ non sunt facienda adulteria etiam voluntate generandi regenerandos⁴, quemadmodum nec furta sunt facienda etiam voluntate pascendi pauperes sanctos, quod tamen faciendum est⁵ non furta perpetrando, sed bene utendo mammona iniquitatis.

ID 8.105] C 32 q 4 c 10

¹ Aug. CaMgTbTcVo; Idem Pf

² *Insc. originally before c. 19* Ca. Quod non sint facienda adulteria voluntate generandi *add. in mg.* Ce, *in text* Pa, ...iciend' adulterium ...te generandi rege[neran]dos *add. in mg.* Ln²

³ Sic CeHaPaPk

⁴ gen. regen. *BeCaDaGcOaPhPrRaSb²Tb; filios gen. MgPfPwVo; vel fil. gen. Ra², *pt in mg.*; gen. SbTc

⁵ fac. est *BeGcOaPfTbTcVo; est fac. CaMg

21

Ex epistola prima¹ Clementis ad Iacobum²

¹ prima *CaMgPfTb; *om.* GcTc

² Quantum peccatum sit adulterium *add.* Ce(mg.)Pa, ...uod ...ulterimum *add. in mg.* Ln²

Quid in omnibus peccatis est adulterio gravius³? Secundum namque in penis obtinet locum quem quidem primum illi habent qui aberrant a Deo etiam⁴ si sobrie vixerint.

ID 8.99] +C 32 q 7 c 16

³ est ad. grav. *GcMgPfTbTc; ad. grav. est Ca

⁴ etiam *CaMgPfTb; et Tc

22

*Augustinus de bono coniugali*¹

Adulterium dicitur cum vel proprie libidinis instinctu vel aliene consensu cum altero² vel³ altera⁴ contra pactum coniugale concumbitur, atque ita⁵ frangitur fides, que in rebus etiam corporeis et abiectis magnum animi bonum est. Et ideo eam⁶ saluti quoque corporali⁷ quam etiam vita ista continetur, certum est debere preponi⁸.

ID 8.102] dp C 32 q 5 c 14

¹ Quid sit adulterium *add.* Ce(mg.)Pa

² altero *BeDaGcLcMgOaPfPrTbVo; adultero Ca; adulterio Tc

³ cum *add.* Mg, *om.* *CaGcPfTbTc

⁴ altera *DaMgPfTbTc; adultera Ca

⁵ atque ita *CaMgPfTb; et Tc

⁶ eam *BeCaEgGcPfPwTcVo; ei Mg; etiam PhTb

⁷ saluti qu. corporali *CaGcEgPfTbTc; salutem qu. corporalem Mg

⁸ preponi *BeCaFbDaLcOaPhRaTb; postponi GcMgPfPrTcVoVpWc²

23

Isidorus¹ super Exodum², cap. xxix³

Non mechaberis, id est ne quisquam⁴ preter matrimonii federa aliis feminis misceatur⁵ ad explendam libidinem. Nam adulterium facit specialiter⁶ qui preter suam⁷ ad alteram accedit.

ID 8.107] C 32 q 5 c 15

¹ Isidorus *CaMgPfPkTb; Augustinus Tc

² eodem Gc

³ xxix *CeGcOaPaPhPkPrTbTcVm; xxx BdBeCaDaFbMgPfPtPwRaSbVo; xxi Vp. De eodem *add.* CePa

⁴ ne quisquam *BeCaMgPtTbTc; nequaquam PfVo

⁵ -atur *CaMgPfTb; -aris Tc

⁶ specialiter *CaMgTb; spiritualiter Gc; sp'aliter PfTc

⁷ suam *CaMgPfPhTc; propriam Tb

24

¹*Nicolaus papa Carolo regi*²

Sicut multorum³ relatu didicimus, Lotharius rex conventum celebrare disponit⁴ et Theibergam reginam examini proprio et⁵ iudicio meditatur subicere⁶ et siquidem eam prestigiis⁷ falsitatis sue potuerit⁸ exhibere quasi non fuerit legitima sua⁹ uxor vult penitus a se sequestrare. Sin autem vult eam tanquam propriam uxorem dimittere¹⁰, sed deinde quasi mechata fuerit insimulare atque pro¹¹ hoc hominem suum et hominem¹² Theiberge ad monomachiam¹³ impellere, et si homo¹⁴ ipsius regine ceciderit disponit hanc sine dilatione perimere. Item. Preterea sive de coniugii federe sive de adulterii crimine iudicium sit agitandum¹⁵, nulla ratio patet Theibergam cum Lothario posse inire conflictum vel legitimum controversie inire certamen, nisi prius ad tempus¹⁶ fuerit sue potestati¹⁷ et consanguineis propriis sociata, inter quos etiam locus providendus est in quo nulla sit¹⁸ vis multitudinis formidanda et non sit difficile testes producere¹⁹ vel ceteras personas²⁰ que tam a sanctis canonibus²¹ quam a venerandis Romanis²² legibus in²³ huiusmodi controversiis requiruntur. Hec idcirco diximus ut ostendamus quem legum conflictum Lotharius congredi²⁴ posse autumat²⁵,

¹ Quod uxori coniugii ... *add. in mg.* Ln²

² regi] episcopo Mogont' Pt

³ *om.* Py

⁴ -onit *GcPfTbVo; -osuit BeCaMgRaTc

⁵ examini proprio et *BeCaOaPhPrPwVo; examini proprio GcPf; examine proprio et MgTb; proprio Pk; ex animi proprii Tc

⁶ *corr. fr.* suscipere Vo²

⁷ prestigiis *BeCaGcMgTbTc; prestigiis Pf; prestigidiis Vo

⁸ -uerit *BePfVo; -erit CaGcMgTbTc

⁹ leg. sua *BeCaGcMgPfVo; sua leg. OaTb; leg. Tc

¹⁰ prop. ux. dim *BeGcOaPfPhVo; prop. dim. ux. CaMgTc; ux. prop. dim. Tb

¹¹ pro *FbOaPhTbVm; per BdBeCaCeGcMgPaPfPkPwSbTcVo

¹² *hom.* *CaMgPfPhTc; *om.* Tb

¹³ monomachiam *BeCaPkTbTcVo; monachiam GcMgPfPw; machimachiam (vel monomachiam *in mg.*) Ra

¹⁴ homo *MgPfTbTc; hoc Ca

¹⁵ agitandum *BdCaDaFbGcMgOaPcPfPhPqPrPwSbTbTdVo; agendum BeCePaPkTc

¹⁶ ad tempus *BeCeOaPaPhPkPrTbVm; *om.* BdCaDaFbGcMgPcPfPqPwSbTcVo

¹⁷ -ati *GcMgPfTbTc; -atis BeCa

¹⁸ nul. sit *MgPfTbTc; sit nul. Ca

¹⁹ prod- CaMgTbTcVo; perd- Pf

²⁰ *obsc. corr.* Ca

²¹ *ss* Be

²² *ss* Ra²

²³ in *MgPfTbTc; et Ca

²⁴ cong- *MgPfTbTc; ing- Ca

²⁵ -mat *CaGcPfTbTc; -met Mg

cum persona²⁶ quam in suis penetralibus quotidie fatigat et conterit quando vult ad iudicium, quando vult ad claustra reducit, et quando educta fuerit, nisi ea profiteatur que ipse preceperit, punit. Proprie igitur libertati committi, et ab²⁷ omni oppressione atque potestate illius cum quo initur conflictus oportet liberari atque suis liberaliter uti, et suspectas personas convenit declinare que se ab²⁸ obiectis²⁹ ostendere cupit immunem.

ID 8.116]

²⁶ -ona *CaGcMgTbTc; -onam BePf; in persona Vo

²⁷ ab *Tb, om. CaMgPfTcVo

²⁸ ab *CaMgPfTc; om. Tb

²⁹ ab obiectis CaMgPfTc; obiectis PhTb; abiectis PrVm?

25

¹Nicolaus² Theiberge regine

Nos hanc³ confessionem tuam quam non voluntas sed vis extorsit, nequaquam pro confessione recipimus, tantum⁴ vitium⁵ radices extendere⁶ nec⁷ permittimus, quod nisi evulsum intime fuerit ad multorum perniciem potest accrescere⁸. Denique, si hoc licet, omnes viri possunt quas iure sortiti sunt feminas, si has⁹ odio habuerint, diversis afflictionibus macerare, et quod legitime non fuerint assumpte statim cogere, quin etiam ut mortale crimen contra se dicant¹⁰ illatis intolerabilibus penis compellere¹¹.

ID 8.117]

¹ Non sunt solvenda coniugia pro confecione per vim exorta add. in mg. Ln²

² om. Oa

³ hanc CaDaFbMgPfTbTcTd; autem Sb

⁴ tantum *OaMgPhPrRaTc; tamen BeCaGcPfTbVo

⁵ vitium *BeGcOaPfTbVo; vi cum Ca; vitium hec Mg; vitium nec Tc

⁶ rad. ext. *CaMgPfPhTc; ext. rad. Tb

⁷ nec *BeCaGcOaPfPhVo; non MgTb; om. Tc

⁸ accresc- *BeDaGcOaTbTcVo; accedere CaMg; accesc- Pf

⁹ has *CaMgPfTbVo; eas Tc

¹⁰ commissis se add. Mg, om. *CaEgGcPfTbTc

¹¹ imp- Pt

26

Augustinus in libro questionum Veteris et Novi Testamenti¹, cap. cxxvii²

¹ et - test.] test. ac novi Be

Fornicari omnibus³ semper non licet⁴, negotiari vero⁵ aliquando⁶ licet, aliquando⁷ non licet⁸. Antequam enim⁹ ecclesiasticus quis sit, licet ei negotiari, facto iam non licet. Et¹⁰ Christiano cum uxore sua convenire aliquando¹¹ licet, aliquando vero¹² non¹³ licet¹⁴. Propter dies enim processioneis¹⁵ aliquando non licet convenire, quia etiam a licitis abstinendum est, ut facilius¹⁶ impetrari possit quod¹⁷ postulatur, unde Apostolus, Ex consensu, ait¹⁸, abstinendum est¹⁹ ad tempus²⁰, ut vacetis orationi. Nam etiam²¹ secundum legem in ieiunio cedere et iurgari²² licet, postea²³ non²⁴ licet.²⁵

ID 8.89] +D 88 c 10 to facto iam non licet only

² cxxvii *BeDaEgGcMgOaPfPwTbVo; om. CaFb; xxviii Tc. Quod nunquam liceat fornicari et quando liceat negotiari et cum uxore convenire, et quando non liceat add. Ce(mg.)Pa, Quod quibusdam temporibus abstinendum sit ab uxoribus add. in mg. Ln²

³ omnibus *CeGcOaPfPhPkPrSbTbVoWc; hominibus BeCaDaEgFbMgPcPwRaTcTdBrant

⁴ semper non lic. *BeCaEgFbMgOaPfPwRa²Tb; non lic. Be²; non semper lic. Gc; non lic. semper PcRaTc; nunquam licet PrVm

⁵ vero *BeCaGcOaPcPfTb; autem Mg; om. Tc

⁶ after corr. Be

⁷ licet aliquando ss La, in mg. Vo²

⁸ al. non licet *BeCaGcMgObOdOePcPfPtRaTbVmVoBrant; om. OaOcTcMigne

⁹ enim *BeCaMgPfTb; om. Tc

¹⁰ Et *BeCaGcMgPfPhTc²; om. TbTc

¹¹ conv. aliq. *CaDaMgPfPhTc; aliq. conv. Tb; conv. aliq. non Sb

¹² vero BePfPhTbVo; om. CaDaGcMgPcSbTc

¹³ om. Sb

¹⁴ Et Christiano – licet in mg. Pc

¹⁵ dies enim proc. BeGcPfTbVo; enim proc. dies CaSbTc; proc. enim dies MgPwVp; enim dies proc. Oa

¹⁶ corr. fr. falius Ca

¹⁷ post add. Pr, om. CaDaMgPfTbTc

¹⁸ Ex con. ait *CaMgPfTb; ait Ex con. Tc

¹⁹ est *MgPfTbTc; om. Ca. ut facilius – abst. est at foot of leaf Gc²

²⁰ ut facilius impetrari – ad tempus in mg. Wd²

²¹ etiam CaDaMgPf; et *Tb; et si Tc

²² iurgali Pr; non add. BePcPhRaTc, om. BdCaCeDaFbGcMgPaPfPkPqPrPwSbTbVm

²³ postea *OaPhTb; post BdBeCaCeDaFbGcMgPcPfPkPrPwRaSbTcVmVo; postea non licet om. Pa

²⁴ om. Ph

²⁵ licet aliquando non licet. Propter – licet over erasure Sb

27

¹Isidorus Sententiarum cap xxxix²

¹

² xxxix *DaGcMgPfPrRaTbTc; xxviii Be, xxxviii Be²; xxix Ca. Isid. – xxxix] Aug. in libro veteris et novi testamenti cp. cxxvii Vo. iiii. De fornicatione spirituali quod propter eam licite dimittatur uxor in mg. Bd, iiii in mg. Be², Quid sit fornicatio add. in mg. Ce, Quod fornicatio mentis ... fornicatione corporis add. in mg. Ln²; Quid sit fornicatio carnis et fornicatio anime add. Pa, De fornicatione spirituali add. PhTc² (mg.)

Fornicatio carnis adulterium est. Fornicatio anime servitus idolorum est³.

ID 8.106] +C 32 q 7 c 15 med.

³ est *BeGcLcOaPfPkPrRaTbTcVo; om. CaDaEgMg

28

Augustinus de adulterinis coniugiis¹, lib. I²

Si propter fornicationem carnis permittitur³ uxor a coniuge separari, quanto magis in coniuge mentis fornicatio est detestanda, id est infidelitas⁴? ⁵Infidelis⁶ hominis fornicatio maior⁷ in corde, nec vera eius pudicitia dici potest cum coniuge, quia omne quod non⁸ est ex fide, peccatum est.

ID 8.247]

¹ Aug. de ad. con. CaGcMgPaPfTc; De ad. con. Aug. BeDaEaFbOaTb

² lib. I *BeCaGcMgTbVo(after Aug); om. PfTc; De fornicatione spiritali quod propter eam licite dimittatur uxor add. Ce(mg.)Pa, ...stitutionum liber aliter habet add. in mg. Ln²

³ -itur *MgPfTbTc; -atur Ca

⁴ Id est inf. *BeCaMgPfPhTc; om. Tb

⁵ Item add. TbTc, om. BdBeCaGcMgPaPfPhPkPwRaVoWc

⁶ Infidelitas Pc; est add. CaFb

⁷ est add. Tc, om. CaMgPfPkPwTb

⁸ ss Ca

29

Augustinus de sermone Domini in monte, lib. I¹

Idolatria quam sequuntur infideles, et quelibet noxia superstitio, fornicatio est. Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti, sed quia permisit, non iussit, dedit locum apostolo monendi, ut qui voluerit, non dimittat² uxorem infidelem, quo sic fortassis possit fidelis³ fieri. Item⁴. Si infidelitas fornicatio est, et idolatria infidelitas, et avaritia⁵ idolatria, non est dubitandum et avaritiam fornicationem esse⁶. [30]⁷ Quis ergo iam quamlibet illicitam concupiscentiam potest recte a fornicationis genere⁸ separare, si avaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur quod propter illicitas

¹ De eodem add. CePa

² non dim. repeated Tc

³ fort. poss. fid. BeCaGcMgPfPhVo; fid. fort. poss. TbTc

⁴ Item *CaGcMgPfTb; om. BeTc

⁵ Db fo. 143v ends; resumes in 7. 69 below on fo. 144r

⁶ Retractationum liber aliter habet add. Bd²Damg.Gcmg.RaSgTc (with IDp mg.), Item. Restr. – habet add. Fb, om. BeCaCeEaLgMgOaObOcOdOePaPcPfPhPkPqPrPwSbTbVmVoBrant

⁷ x add. in mg. Lj²

⁸ forn. genere *CaMgPfPhTc; fornicatione Tb

concupiscentias non tantum que in stupris cum alienis⁹ viris aut¹⁰ feminis committuntur, sed omnino¹¹ quaslibet que animam corpore utentem male a lege Dei aberrare faciunt et perniciose turpiterque corrumpi, possit sine crimine et vir uxorem dimittere, et uxor virum, quia exceptam facit Dominus causam fornicationis, quam fornicationem, sicut supra consideratum est, generalem et universalem intelligere cogimur. Cum autem ait¹², excepta fornicationis causa¹³, non dixit, cuius¹⁴ ipsorum, viri aut¹⁵ femine. Non enim tantum fornicantem uxorem dimittere conceditur, sed quisquis eam quoque uxorem dimittit¹⁶ a qua ipse¹⁷ cogitur fornicari, causa utique fornicationis dimittit. Velut si aliquem cogat uxor sacrificare idolis¹⁸. Qui talem dimittit causa fornicationis dimittit¹⁹, non tantum illius sed et²⁰ sue illius quia fornicatur, sue ne fornicetur. [31] Nihil enim²¹ iniquius quam fornicationis causa dimittere uxorem, si et²² ipse convincitur fornicari. Occurrit enim illud, In quo enim²³ alterum iudicas, teipsum condempnas. Eadem²⁴ agis que iudicas²⁵. Quapropter quisquis²⁶ fornicationis causa vult abicere uxorem²⁷, prior debet esse a²⁸ fornicatione purgatus²⁹. Quod similiter etiam de femina dixerim³⁰.

ID 8.248, 249, 8.250] +C 28 q 1 c 5 to sue ne fornicetur; C 32 q 6 c 1 from Nichil iniquius to end

⁹ alienis *CaMgPfTb; aliis Tc

¹⁰ aut *CaMgPfTb; ac Tc

¹¹ propter add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹² ss Mg

¹³ forn. causa *BeCaGcMgPfPhVo; facta forn. Tb; causa forn. Tc

¹⁴ vel add. BeCaPhTbTc, om. GcMgPfVo

¹⁵ aut CaMgPfTb; et Tc

¹⁶ quoque ux. dim. *BeGcOaPhTb; quoque ux. dimittat Ca; ux. quoque dim. Mg; ux. dim. PfPwVo; quoque dim. ux. RaTc

¹⁷ ipse *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁸ sac. id. *CaMgPfTb; id. sac. Tc

¹⁹ causa forn. dim. ss Fb

²⁰ et *CaMgPfPhTc; om. Tb

²¹ enim CaCeDaFbGcMgPaPrSbTbTcVm; enim omnium Bd; omnium PfRa; hominum Vo; om. BePk

²² si et *BeGcOaPwTbTcVo; si Ca; sed et Mg Pf?Brant

²³ enim *CaMgPfTb, om. Tc

²⁴ enim add. PtRaTcBrant, om. CaGcMgPfTb

²⁵ Ead. - iudicas *BeCaGcLgMgObOcOdOePfPtTbTcVmWcBrant; om. Migne
²⁶ in mg. Ra²

²⁷ suam add. Brant, om. *CaGcMgObPfTbTc

²⁸ a *CaMgPfTb; om. Tc

²⁹ et immunis add. Brant, om. *BeCaGcLgMgOaObOcOdOePfPtPwRaTbTcVmVoWc

³⁰ -erim *MgPfTbTc; -eram CaGcPc

32

Augustinus¹ de fide et operibus²

Uxor legitima societate³ coniuncta sine ulla culpa⁴ relinquitur si cum viro Christiano⁵ permanere⁶ noluerit. Non⁷ attenditur eo modo eam rectissime dimitti si viro suo dicat, Non ero uxor tua nisi mihi vel⁸ de⁹ latrocinio divitias congeras¹⁰ aut nisi solita lenocinia quibus nostram domum transigebas, etiam¹¹ Christianus exerceas, aut si quid aliud vel¹² facinorosum vel flagitiosum¹³ in viro noverat, quo delectata vel libidinem explebat vel facilem victum habebat¹⁴ vel etiam incedebat ornatior. Tunc enim ille cui hoc uxor dicit¹⁵, si veraciter egit¹⁶ penitentiam ab operibus mortuis quando accessit ad baptismum, habetque in fundamento fidem que¹⁷ per dilectionem operatur, procul dubio plus tenebitur amore divine gratie quam carnis luxurie¹⁸, et membrum quod eum scandalizat fortiter¹⁹ amputabit.

ID 8.251] C 28 q 1 c 4

¹ in libro *add.* Tc, *om.* *CaMgPfPwTb

² Quod possit homo uxorem qui eum compellit ut a Deo fornicetur dimittere *add.* Ce (*mg.*), Quod assit homo habere uxorem que eum compellit ut a Deo fornicetur dimittere *add.* in *mg.* Ln², De eodem *add.*

Pa

³ societate *CaEgGcPfPwTbTc; sociate Mg

⁴ ulla culpa *CaMgPfPwTb; culpa ulla Tc

⁵ propter hoc quia Christianus est *add.* ss Sb²

⁶ permane Ca

⁷ Non *BdBeCeOaPaPc²PfPhPkPqPrSbTbTcVmVo; Nam CaDaEgFbGcMgPcPwRa

⁸ vel CaGcMgPfTb; *om.* Tc

⁹ de *BeCaGcPfTbTcVo; *om.* MgPw

¹⁰ congeras *BdCaCeDaMgPaPfPkPwTb; congreges FbGcTc

¹¹ transigebas etiam *CaGc²PfPwTbTc; transiebas etiam Gc; transiebas et Mg

¹² vel *CaMgPfPwTb; aut GcTc

¹³ fac. vel flag. *CaGcMgPfPwTb; flag. vel fac. Tc

¹⁴ habebat *CaMgPfPwTb; implebat Tc

¹⁵ dicit *CaMgPfPwTb; dixit Tc

¹⁶ egit *MgPfTbTc; egerit Ca

¹⁷ fid. que CaGcMgPfPwRa²Tb; que Ra; quod Tc. in fund. fid. que] <fidem> in fundamento que (*corr.* fr. quid) Pc

¹⁸ -urie *CaMgPwTbTc; -uria Pf

¹⁹ ss Ra²

33

Ambrosius ad Hilarium¹

Si infidelis, dicit apostolus, discedit², discedat, non est servituti subiectus³ frater aut soror in huiusmodi, id est, si⁴ infidelis noluerit⁵ esse cum coniuge⁶ fideli.

¹ Hilarium *BdBeCaDaLdLfLjLmPfPkPrPwRaSbVo; Ylarium CbCeFbPa; Varium GcPcPq?; Varum OaTc; Karium Ph?; H'arium Tb. De eodem *add.* CePa

² discedito *obsc. corr.* Ca

Hic⁷ agnoscat fidelis suam libertatem, non ita se subiectum deputet servituti⁸, ut ipsam dimittat fidem, ne⁹ coniugem amittat¹⁰ infidelem, hoc et¹¹ de fidelibus¹² atque parentibus, hoc et¹³ de fratribus ac¹⁴ sororibus intelligitur, propter Christum esse omnes¹⁵ dimittendos, cum ponitur¹⁶ ista¹⁷ conditio ut¹⁸ Christum dimittat si eum¹⁹ secum habere desiderat. Hoc²⁰ ergo et de domo et de agris, hoc est²¹ de his²² rebus que iure pecuniario possidentur²³.

ID 8.253] C 28 q 1 c 7 adding intelligendum est at end

³ serv. sub. *CaMgPfTbTc; sub. serv. Lm

⁴ si *MgPfTbTc; om. Ca

⁵ noluerit *BeCaCeDaLdLfLmMgOaPaRaTbTcTd; noluit CbLj; voluerit FbGcPfPkPwVo

⁶ esse cum con. *CaCbLdLfLjLmMgPfPhTc; cum con. esse Tb

⁷ Hi Vo

⁸ dep. serv. *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; serv. dep. Tc

⁹ corr. to nec Cb

¹⁰ corr. fr. dim. Mg

¹¹ et *CaMgPfTbTc; om. Lf

¹² fidelibus *BdCaCbDaFbGcLdLfLjLmOaPcPhPqPrPwRaSbTcVmVo; filiis BeCeMgPaPfPkTb

¹³ et *BeCaCbGcLdLfLjLmMgPfPhTc; om. LfTb

¹⁴ ac *CaCbGcLjLmPfTb; et LdLfTc; aut Mg

¹⁵ esse omn. *CbLdLfLjLmPfPkRaVo; esse BeCa; omn. esse GcLfMgPhTbTc

¹⁶ cum ponitur *CaMgPfTbTc; componitur Lm

¹⁷ quod add. Lf, om. *CaMgPfTbTc

¹⁸ propter add. CaCbDaSb², om. *BeCeGcMgPfPkPrRaSbTbTc

¹⁹ eum *CaCbLdLfLjLmMgPfPkTbTcVo; eos Pf

²⁰ Hoc *BeCaMgPfTbVo; Hec Lm; ?Tc

²¹ et add. Ca, om. *MgPfTbTc

²² his *Be(after rebus)CaMgPfTbTc; iis CbLj

²³ intelligendum est add. Brant with Grat, om.

*BeCaCbCeGcLdLfLjLmMgOaObOcOdOePaPfPkPqPtPrPwRaSgTbTcVmVoWcWd

34

Hermes in libro Pastoris, mandato iiii¹

Non solum mechatio est illi qui carnem suam coinquinat, sed etiam qui simulacrum facit mechatur, quod si in his² factis perseverat et penitentiam non agit, recede ab illa et noli convivere³ cum illa. Sin autem, et⁴ tu particeps eris peccati eius. Propter hoc preceptum est vobis per vos⁵ manere, sive⁶ viro sive mulieri⁷. Potest enim⁸ in eiusmodi⁹ penitentia esse.

¹ Hermes - mand. iiii *BeCaGcMgPcPfTbVo; Augustinus de adulterinis coniugiis lib ii Pw (repeated as insc. of c 35); Aug. de adult. con. Ra; Hermes - past. Tc; Augustinus Vp². Quid sit mechatio add.

Ce(mg.)Pa

² his *CaMgTbTcVo; ipsis Pf

³ conviv- *BeCaGcMgTb; viv- PfTcVo

⁴ et *BeCaGc?OaTbTcVo; etiam MgPf

⁵ vobis per vos *BeCaGcPfTbTcVo; nobis per nos MgVp. Vp continues: sine viro manere, sine muliere and ends cap.

ID 8.243b] +C 28 q 1 c 6 to peccati eius

⁶ sine Ca

⁷ quia add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁸ enim *CaMgPfTb; om. Tc

⁹ eiusmodi *BeCeMgOaPkTb; huiusmodi Ca²GcRaTc; eiusdem modi PfVo

35

Augustinus de adulterinis coniugiis, lib. II¹

Quod tibi durum videtur² ut post adulterium reconcilietur coniugi³ coniunx si fides adsit, non erit durum. Cur enim deputamus⁴ adhuc⁵ adulteros quos vel baptisate ablutos vel penitentia credimus esse sanatos? Hec crimina in veteri Dei lege nullis sacrificiis⁶ mundabantur que Novi Testamenti sanguine sine dubitatione⁷ mundantur, et ideo tunc omnimodo prohibitum esse ab alio contaminatam⁸ viro recipere uxorem, quamvis David Saulis⁹ filiam quam pater eiusdem mulieris ab eo separatam dederat alteri¹⁰, tanquam¹¹ Novi Testamenti prefigurator, sine contaminatione receperit. Nunc autem postea quam Christus ait adultere, Nec ego te condempnabo, vade, deinceps noli peccare, et¹² quis non intelligit¹³ debere ignoscere maritum, quod videt¹⁴ ignovisse Dominum amborum, nec iam se debere¹⁵ adulteram dicere cuius penitentis¹⁶ crimen divina credit miseratione deletum?

ID 8.242a] +C 32 q 1 c 7, var. at end

¹ lib. II *BeCaMgPfPhPwRaTcVo; om. Tb. (v. add. Bd) De reconciliatione coniugum in mg. BdLj², in text Ph; v in mg. Be²; De reconciliatione coniugis adultere add.Ce (mg.), Quod coniuges po... conciliari post adu... add. in mg. Ln², De reconciliatione coniugii add. Pa

² dur. vid. *CaGcMgPfTb; vid. dur. PyTc

³ coniugi *BeCaLgMgOaObOcOdOePfTbVmVo; uxori Tc; om. Vosm.

⁴ -uta- ss Ca

⁵ ss Ra²

⁶ Dei lege nul. sac. *BeGcPhRaTb; lege Dei nul. sac. CaMgOaPwTc; lege sac. Dei nul. PfVo

⁷ sine dubitatione *CaGcMgOaPhTb; sine dubio BePcPfRa²TcVo; om. Ra

⁸ -atam *MgPfTbTc; -ato Ca

⁹ Saulis *CaMgPfTc; Saul Tb

¹⁰ -eri *MgPfTbTc; -ero Ca

¹¹ tanquam *BeCaGcMgOaPcTbTc; <non>nunquam Pf; nunquam Vo

¹² et CaMgPfTb; om. Tc

¹³ non int. *GcOaPfTbVo; int. non BeCaMgPc; non int. non Tc

¹⁴ -det *CaGcPfTbTc; -dit Mg

¹⁵ se deb. *CaMgPfTb; deb. se Tc

¹⁶ penitentis *CaMgPfTb; penitus Tc

36¹*Item*

Indignantur mariti si audiant adulteros² pendere similes adulteris feminis penas cum tanto gravius eos puniri oportuerit³, quanto magis ad eos pertinet et virtute vincere, et exemplo regere feminas?⁴ [37] Item. Non erit turpis neque difficilis etiam post patrata⁵ atque purgata adulteria, reconciliatio coniugum, ubi per claves regni celorum non dubitatur⁶ fieri remissio peccatorum, non ut⁷ post viri divortium adultera revocetur⁸, sed ut post Christi consortium adultera non vocetur⁹.

ID 8.242b] +C 32 q 6 c 4 to regere feminas, +C 32 q 1 c 8, Non erit - vocetur

¹ no break in CeDaPkJTdVo

² aud. adult.] adult. <maritos> aud. Ra

³ -uerit *CaMgPfTb; -uit Tc

⁴ Vp places Indignantur mariti si – feminas after c 15 above

⁵ patr- *CaGcPfTbTc; perpetr- Mg

⁶ after corr. Pf; dubitur Vo

⁷ non ut CaMgPfTb; ut non Tc

⁸ corr. fr. voc- Ra

⁹ non voc. corr. fr. revoc- Ra; iocetur Py

38

Hermes in libro Pastoris, mandato¹ iiii²

Ego dixi Pastori, Domine, si quis habuerit mulierem fidelem in Domino³ et hanc invenerit in adulterio, nunquid peccat vir si convivit⁴ cum illa? Et dixit mihi, Quamdiu nescit peccatum eius sine crimine est vivens cum illa. Si autem scierit vir⁵ uxorem suam deliquisse et non egerit penitentiam mulier et permanet⁶ in fornicatione⁷ sua, et⁸ convivit cum⁹ illa vir, reus erit peccati eius¹⁰ et particeps mechationis eius. Et dixi illi, Quid ergo si permanet in vitio suo mulier? Et dixit, Dimittat illam vir, et vir¹¹ per se maneat¹². ¹³Quod¹⁴ si mulier dimissa penitentiam egerit et voluerit ad virum

¹ mand. *CaMgPfTb; cap. Tc

² De eodem add. CePa

³ Domino *CaMgPfPhTc; domo Tb

⁴ convivit *BeCaMgTb; convivat Gc(after erasure)PfPrVo; vivit Pc; vivat Tc

⁵ sc. vir *CaMgPfTc; vir sc. Tb

⁶ per mari Pk

⁷ corr. fr. forn- Ca

⁸ et *BeMgOePfTb; si CaDa; om. Tc

⁹ convivit cum *BeCaCeDaGcLcLgOaObOcOdMgPaPkJbVmVo; vivit cum Oe; convivet cum Pa²; cum vivit Pf; cum vivit cum Tc; coierit cum Vosm.

¹⁰ erit pecc. eius *BeOaPfTbVo; pecc. eius erit CaGcMgTc

¹¹ vir *BeCaGcMgPfPhVo; om. TbTc

¹² man- *CaGcPfTbTc; perman- Mg

¹³ Et dixi add. Migne, om. *BeCaLgMgObOcOdOePfTbTcVmVoBrant

suum reverti, non¹⁵ recipietur¹⁶ a viro suo? Dixit, Immo si non receperit eam vir suus peccat et magnum peccatum sibi¹⁷ admittit¹⁸. Sed¹⁹ debet recipere peccatricem que penitentiam agit²⁰, sed non sepe. Servis enim Dei penitentia una est²¹. Propter penitentiam ergo non debet, dimissa uxore sua²², aliam ducere. Hic actus²³ similis est²⁴ in muliere et in viro.

ID 8.243] +C 34 q 1/2 c 7, *Palea*

¹⁴ Quod *CaMgPfPhTc; Quid Tb

¹⁵ non *CaGcPfTbTc; num Mg

¹⁶ -ietur *BeMgPf²TbTcVo; -iatur CaGcPf

¹⁷ sibi CaMgPfTb; om. Tc

¹⁸ admittit *MgPfTbTc; admitterit Ca

¹⁹ Sed *BeCeGcOaPaPf(lac. follows)PkPrTbTcVo; Ergo Ca?DaMgPwRa

²⁰ agit *CaMgPfTb; egit Tc

²¹ una est *MgPfTbTc; una *obsc. corr.* Ca

²² sua *CaMgPfTb; om. Tc

²³ affectus Oa

²⁴ sim. est *TbTc; est sim. CaFbGcMgOaPfPhRaVo

39

Excusatio fornicationis vel adulterii¹

De hoc quod mihi reputatum est in hac sinodo, quod simul cum ista femina adulterium vel fornicationem² fecissem, quod ego non ita³ feci nec inde me culpabilem recognosco, sic me Deus adiuvet ad istud iudicium⁴.

ID 8.215]

¹ Exc. forn. vel ad. DaMgPfSb²; De sacramentis adulterii Be; Purgatio imputati adulterii CaFbGcmg.PcRaTc; Fornicatio Lc; Purgatio Pt; Exc. forn. Sb; Item Tb. Separatio incese copulationis. Excusatio fornicationis vel adulterii Vo; om. OaPhPkPr. (vi. add. Bd) De sacramento quod debeant viri (viri deb. CePa) facere mulieribus et mulieres viris suis (quando reconciliantur add. Lj) in mg. BdLj², in text CePaPh, vi in mg. Be², De sacramento quid debent sibi facere coniuges cum reconciliantur add. in mg. Tc²

² ad. vel forn. *CaMgPfTc; forn. vel ad. Tb

³ non ita *BeOaTb; ita non CaGcMgPfTcVo; si ita Pk

⁴ Cb fo. 92v ends, resuming in 8.67 below; at foot Cb² adds, Hic deficit unus quaternus

40¹

Separatio incese copulationis²

Ab isto die in antea cum ista femina cum qua adulterium vel fornicationem fecisti, unde disciplinam vel³ penitentiam suscepisti, amplius non adulterabis nec

¹ Lc after c 41, at foot of leaf Td²

² Sep. inc. cop. Pk; De sacramentis inc. cop. Ce; De sep. inc. cop. Pa; Sep. Pt

³ vel *CaMgPfTb; et Tc

fornicaberis⁴ cum ea nec aliam uxorem accipies⁵ nisi post peractam penitentiam tibi licentia data fuerit ab episcopo⁶ aut ab⁷ eius misso, Sic te Deus adiuvet.

ID 8.216]

⁴ -aberis *CaMgTbTcVo; -abis Pf

⁵ after corr. Pf; duxeris with accipies ss Vo

⁶ tuo add. Tc, om. *CaMgPcPfTb

⁷ ss Tb

41

*Reconciliatio coniugatorum*¹

Ab isto die in antea istam tuam coniugem² nomine ill.³ quam iniuste dimiseras ita tenebis sicut per rectum maritus suam debet habere coniugem⁴ in dilectione et debita disciplina, nec eam per ullum malum ingenium a te separabis⁵, nec ea vivente aliam accipies. Sic te Deus adiuvet.

ID 8.217] +C 35 q 6 c 11

¹ De reconciliatione con. CePa; Rec. coniugii PtVo²; Separatio incestu copulationis Vo

² tuam con. *CaGcPfTbTc; con. tuam Mg

³ nom. ill. BeGcMgPfTb; nom. N. CaTc; ill. Vo

⁴ coniugem *CaMgPfTb; uxorem Tc

⁵ -abis *CaMgPfPhTc; -aberis Tb

42

De eadem re

Amodo¹ in antea istum tuum² maritum quem iniuste dimiseras ita tenebis et amplexaberis, et ei in servitio³, in amore et in timore⁴ ita eris subdita, et obediens sicut per rectum uxor debet suo subiecta esse⁵ marito, nec unquam ab eo te separabis nec illo vivente alteri viro⁶ te sociabis nec coniugio aut⁷ adulterio. Sic te Deus adiuvet.

ID 8.218]

¹ Synodo LgPy

² tuum *CaMgPfTb; om. Tc

³ et add. CaMgRaTc, om. BeGcPfTbVo

⁴ et timore ss Ra²

⁵ uxor deb. suo (ss Ra) sub. esse BeCaGcMgPfRa; uxor deb. suo esse sub. OaPhTb; uxor deb. suo subdita esse Tc; deb. uxor suo sub. esse Vo

⁶ viro *CaMgPfPhTc; om. Tb

⁷ aut *BeGcOaPfPhPr; vel Mg; nec CaRaTbTc; an Vo

43

Augustinus, libro¹ questionum super Genesim², cap. clii³

Est⁴ ordo naturalis⁵ in hominibus, ut serviant femine viris, et filii parentibus, quia et illis⁶ hec⁷ iustitia est ut infirmior⁸ serviat maiori⁹.

ID 8.94] C 33 q 5 c 12

¹ libro *OaPf; lib' CaGcMgPh; in libro LcPrRaTc; Liber Vo; om. BeTb

² super Gen. om. Be

³ Mg uncertain. vi. De subiectione qua (quam CePaPh) debent uxores viris suis subici (om. CePa) in mg. BdCeLj², in text PaPh; vii in mg. Be²; Quod mulieres ap' [capud?] velare et viris debeant esse subiecte add. in mg. Ln²

⁴ Pst Pk; after corr. Ra; autem add. Ln

⁵ naturalis *CaMgPfPhTc; legitimus Tb

⁶ illis CaMgPfTc; illi PhTb

⁷ et illis hec] nulla Migne

⁸ infirmior BdCeLcLgMgObOcPaPfPkPtPwSbTcVo; inferior

BeCaDaEaFbGcLnOaOd²OePcPhPqPrRaTbVmWcWd; infirmior Ob²; firmior Od; maiori Brant, Grat.; maior Migne

⁹ maiori *BdCaCeDaFbGcLcLgLnMgObOcOdOePaPcPfPhPkPrPtPwRaSbTbTcVmVoWcWd; maiora Pq; minor Brant, Grat.; minori Migne

44

Augustinus¹ questionum² de Veteri et³ Novo Testamento⁴, cap. cvi⁵

Hec imago Dei est⁶ in homine ut unus factus sit dominus⁷ ex quo⁸ ceteri oriantur, habens imperium Dei quasi vicarius⁹ eius, quia omnis rex¹⁰ Dei habet imaginem. Ideoque¹¹ mulier non est facta ad Dei imaginem¹². Sic etenim dicit, Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum¹³. Hinc est unde apostolus¹⁴, Vir quidem,

¹ Aug. CaMgPhTcVo; Idem PfTb

² quest. CaGcMgOaPkRaTbVo; libro quest. PfPh; in questionibus Tc; questio after testamento Be

³ et *CaMgPkTbTcVo; om. Pf

⁴ -ento CaTbVo; t' Mg; test' Pf

⁵ de eodem add. Pa

⁶ Dei est *BeCaGcPfPkPwTbTcVo; est Dei EgMg

⁷ fact. sit dom. CaGcMgPfPkTb; sit dom. factus PcTc; factus sit homo Brant

⁸ omnes add. EgLgMgWd², om.

*BdBcCaCeDaFbGcLcOaObOcOdPaPcPfPhPkPwRaSbTbTcVmVoWd

⁹ vicarius *BeCaEgGcOaPfPwTbTcVo; in carnis Mg; vicartus Pk

¹⁰ rex BeFbGcOaPfTbVo²; lex CaMgTc; lex vel rex PaRa; rer Vo

¹¹ Ideoque *CaMgPfTb; Ideo et Tc

¹² Dei im. *CaMgPfTb; im. Dei Tc. Ideoque mulier – im. in mg. Pa

¹³ Dei fec. eum BeGcMgOaRaTb; Dei fecit CaPfSb; Dei fecit illum Sb²; suam Tc; fecit eum Vo

¹⁴ ait add. ss Gc²

ait, non debet velare caput, quia imago et gloria Dei est. Mulier autem ideo¹⁵ velat quia non est gloria aut imago¹⁶ Dei.

ID 8.95] C 33 q 5 c 13

¹⁵ autem ideo *BeOaPhPkTb; vero CaEgMg; ideo FbGcLcPfPwRaTcWd; non Vo

¹⁶ gl. aut im.] imago aut gloria Wc

45

Augustinus¹

Satis hinc apparet² quemadmodum subditas viris feminas³ et pene famulas lex esse voluerit uxores, quod dicens⁴ adversus uxorem vir testimonium, unde⁵ lapidaretur illa si hoc⁶ verum esse⁷ demonstraretur, ipse tamen⁸ non vicissim lapidatur si hoc falsum constiterit, sed tantummodo castigatur et dampnificatur, eique perpetuo iubetur adherere qua carere voluerat. In aliis autem causis eum qui testimonio falso cuiquam nocuerit, quasi⁹ probaretur, iussit¹⁰ occidi. Eadem plecti iubet¹¹ pena, qua fuerat si verum esset iste plectendus.

ID 8.96] C 33 q 5 c 14

¹ Aug. *BeCaGcPkTbTc; Aug. in eodem DaMgSbVo; Idem in eodem Pf. De eodem add. CePa

² hinc app. *MgPfTbTc; app. hinc Ca

³ subd. vir. fem. BeGcOaPfRaTbVo; vir. fem. sub. CaMgTc

⁴ quod dicens (vir add. Tc) *BeCaGcLgMgOaObOcOdOePfSgTbTcVmVo; dum constituit ut diceret Brant

⁵ unde *BeCaGcMgPfPhPkPwVo; unum Tb; unum unde Tc; om. Oa

⁶ falsum add. Ra²Tc, om. *CaDaGcMgPfPrRaTb

⁷ ver. esse *BeGcMgPfPhTcVo; ver. CaRa; esse ver. Tb

⁸ tamen *CaMgTbTcVo; om. Pf

⁹ quasi CaGcPfPkPwTbTc; quo si Mg

¹⁰ iussit *CaPfPkPwTbTc; ius sit Mg

¹¹ pl. iub. CaMgPfPhTc; iub. pl. Tb

46

Hieronimus¹ super epistolam ad Titum²

Cum caput mulieris vir sit, caput autem viri Christus, quecunque uxor non subicitur viro, hoc est capiti suo³, eiusdem criminis rea est cuius et⁴ vir si non subiciatur capiti suo Christo. Verbum autem Domini blasphematur vel cum⁵

¹ om.Ph

² De eodem add. Pa

³ hoc - suo *CaMgPcPfTb; om. Tc

⁴ et *CaMgPfTb; est ss Tc

⁵ cum GcPfPrRaTcVo; om. BeCaDaGc²MgOaPhTb

contempnitur Dei prima sententia et pro nihilo ducitur, vel Christi infamatur evangelium dum contra legem fidemque nature ea que Christiana est et ex Dei lege⁶ subiecta viro imperare⁷ desiderat, cum etiam gentiles femine viris suis serviant communi lege nature⁸.

ID 8.97] C 33 q 5 c 15

⁶ Dei lege *BeCaGcMgPfTb; lege Dei PtTc

⁷ -are *DaMgPfTbTc; -ante Ca

⁸ serviant – nature] communi lege nature subiecte sint Pt

47

Augustini questionum in libro¹ Numeri, cap. liii²

Noluit ita³ lex aliquid vovere Deo adversus animam suam, ut non⁴ in aliquarum rerum licitarum atque concessarum abstinentia⁵, in eisdem votis femine valeat⁶ auctoritas sed virilis⁷, ita ut si adhuc innupte concesserat pater vota persolvere⁸, si antequam persolverit nupserit, et viro eius hoc cognitum non placuerit, non persolvat, et hoc omnino sine peccato, quia Deus mundavit eam sicut dicit, id est mundam⁹ iudicavit. Neque hoc contra Dominum fieri putandum est, cum ipse Deus¹⁰ hoc preceperit¹¹, hoc voluerit. [48] Item. Manifestum est ita voluisse legem feminam sub viro esse ut nulla vota eius que abstinentie causa voverit reddantur ab ea, nisi auctor vir fuerit permittendo. Nam cum ad peccatum eiusdem viri pertinere voluerit¹², si prius permiserit et postea prohibuerit etiam¹³ hoc¹⁴ tamen¹⁵ non dixit¹⁶ ut faciat mulier quod voverat, quia permissa iam prius a viro fuerat, viri dixit esse peccatum,

¹ quest. (questio Be) in lib. *BeCaGcMgPfTbVo; quest. Ra; in lib. quest. Tc

² De eodem add. Pa, Quod vota uxorum non sunt solvenda (a add. Ln) viris non consentientibus add. in mg. CeLn²

³ ita *BeCeGcMgOaPfPhPkPrRaVo; itaque AdCaDaFbLnPcTbTcTdWc. Al' Voluit itaque lex add. in mg. Gc²

⁴ ut non CaGcOaPfTbTc; id est Mg

⁵ ut add. Mg, om. *CaPfTbTc

⁶ fem. val. *CaMgPfPhTc; val. fem. Tb

⁷ virilis *CaMgPfTb; viri Tc

⁸ persol- *CaMgPfPhTc; sol- Tb

⁹ fieri add. Mg, om. *CaGcPfTbTc

¹⁰ Deus *CaMgPfTb; om. Tc

¹¹ -perit *CaMgPfPhTc; -pit Tb

¹² lex add. Pc(subs. canc.)Tc, scilicet lex add. ss. Ca, om. *DaGcMgOaPfTb

¹³ etiam *GcMgPfTbVo; et CaTc; om. Be

¹⁴ hoc *BeCaGcPfTbVo; hic Mg; h' Tc

¹⁵ tamen *BeCaGcMgTb; tantum PfRaTcVo

¹⁶ lex add. Ca²PcRaTc, om. *BdBeCaCeDaFbGcMgPaPhPfPkPqPwRa²SbTbVm

quia abnuat quod prius concesserat, non tamen mulieri vel ex hoc permissum dedit¹⁷ ut cum prius vir ei concesserit¹⁸ postea, si prohibuerit, contempnatur¹⁹.

ID 8.98] C 33 q 5 c 16 to hoc voluerit, C 33 q 5 c 11 from Manifestum est - end

¹⁷ lex add. RaTc, om. *BdCaCeFbGcMgPaPcPfPhPkTbSb

¹⁸ non tamen mulieri – ei concesserit[erit?] in mg. Vo²

¹⁹ contempnatur BeDaGcMgOaPcPfPhRaSbTbVo; contempnetur Ca; contempnatur Tc

49

Ambrosius¹ in libro questionum Veteris et Novi Testamenti, cap. lxxv²

Mulierem constat dominio viri subiectam esse³ et nullam auctoritatem habere, nec docere enim potest nec testis esse neque⁴ fidem dicere⁵ nec⁶ iudicare.

ID 8.85] C 33 q 5 c 17

¹ Ambrosius *BeGcLcMgPfPhPrTbVo; Augustinus CaCeDaPaPcPkRaSbTc

² lxxv BeOa; lxxvi Vp. De eodem add. CePa

³ dom. (after corr. GcPf, domini Oa) viri sub. esse *BeGcOaPfPhTb; esse sub. sub dom. viri CaMgTc; domino viro sub. esse Lc; dominio viri esse sub. Ra; dominio viri subditam esse Vo

⁴ neque *BePfTbTcVo; nec CaMg

⁵ dicere *BdBeCaFb²Gc²LcPcPfPwRaTc; ducere CeFb?GcOaPaPc²PhPkPqPrTbVmVoWd; dicere vel dare Da; dare MgSbWd²

⁶ nec *BeCaGcMgPfRaTb; neque TcWc

50

Ambrosius¹ in Exameron² in tractatu diei iiii³

Adam per Evam deceptus est, non Eva per Adam. Quem vocavit ad culpam mulier, iustum est ut eam gubernatione⁴ assumat, ne⁵ iterum femina⁶ facilitate⁷ labatur.

ID 8.91] C 33 q 5 c 18

¹ Amb. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² Exam- *CaMgTbTc; Exm- Pf

³ in tr. diei iiii *DaGcMgOaPfPhPrTcVo; in tr'thei iiii Ca?; de die iiii Ra; in tr. iiii diei Tb; om. Be. De eodem add. CePa

⁴ -ione BeCaPkTbTc; ?Mg; -ionem PfVo

⁵ ne *BeDaMgPfTbTc; nec Ca

⁶ -ina GcLcPfPkRaTbTc; -ine BeCaVo; -inea Mg

⁷ facilitate] fallacitate CePaPk

51

Ambrosius¹ super primam epistolam² ad Corinthios

Mulier debet velare caput quia non est imago Dei, sed ut ostendatur³ subiecta. Et quia prevaricatio per illam inchoata est, hoc signi⁴ debet habere in ecclesia propter reverentiam episcopalem non⁵ habeat caput liberum, sed velamine tectum⁶, non habet potestatem loquendi⁷, quia episcopus personam habet Christi. Quasi ergo ante iudicem sic⁸ ante episcopum, qui vicarius Domini est, propter reatus originem⁹ subiecta¹⁰ debet videri.

ID 8.92] C 33 q 5 c 19

¹ Amb. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² prim. ep. *CaCeGcMgPhPkTcVo; ep. BePa; ep. prim. FbPfRaTb

³ esse *add. and canc.* Tb

⁴ signi *CaMgPfTb; signum Tc

⁵ non *BeGcOaPfTbVo; ne CaMgTc

⁶ et *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

⁷ pot. loquendi *BeCaGcMgOaPfPhVo; pot. ligandi Tb; loquendi pot. Tc

⁸ iud. sic *BeGcOaPfPhPkVo; iud. sit CaMgPw; iud. Christi sic RaTc; sit iud. sic Tb

⁹ reatus originem *BeCeGcOaPaPhPkPrRaTbVo; reatum originalem CaDaFbMgPfRa²Tc

¹⁰ -ecta BeCaMgOaPfTb; -ecto Tc

52

¹Augustinus in libro de Civitate Dei, XII²

³Cum igitur genus⁴ humanum post primam copulam viri facti ex pulvere et coniugis eius⁵ ex viri latere, marium feminarumque⁶ coniunctione opus haberet⁷ ut gignendo multiplicarent⁸, nec essent ulli homines nisi qui ex illis duobus nati fuissent viri coniuges sorores suas⁹ acceperunt. Quod profecto quanto est antiquius compellente necessitate, tanto postea factum est dampnabilius religione prohibente. Habita est enim ratio rectissima¹⁰ caritatis ut homines quibus esset utilis atque honesta

¹ Explicit liber tercius decimus. Incipit liber quartus decimus *add.* Pa; Incipit liber quartus decimus *add.* Ce

² X Da (*not* Sb); XXII Ra. (viii. *add.* Bd) Qua ratione non debet fieri coniugium inter parentes *in mg.* BdCe, *in text* Pa; Qua ratione non debet coniugium inter parentes fieri (*before* coniugium Ph) *add. in mg.* Lj², *in text* Ph; viii *add. in mg.* Be²

³ *Large initial in CePa (but not Pk)*

⁴ *ss after* humanum Sb²

⁵ eius *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁶ marium feminarumque CaOaPwTbTc; marum feminarumque BeGcRa; maritum feminariumque Mg; in harum feminarum PfVo

⁷ -eret *CaGcMgPfTc; h'at Ph; -erent Tb

⁸ -ent *CaGcPfTb; ?Mg; -et Tc

⁹ sor. suas *CaMgPfTb; suas sor. Tc

¹⁰ rect- *CaGcPfTbTc; cert- Mg

concordia diversarum necessitudinum vinculis necterentur. Nec unus in uno multas haberet, sed singule spargerentur in singulos, ac sic ad socialem vitam diligentius plurime¹¹ plurimos obtinerent. Pater quippe et socer duarum sunt necessitudinum nomina. Ut ergo alium¹² quisque habeat patrem, alium socerum, numerosius se caritas porrigat, utrumque¹³ autem unus Adam esse cogebatur, et filiis et filiabus suis, quando fratres sororesque coniugio iungebantur¹⁴. Sic et Eva uxor eius utrique sexui filiorum fuit et socrus et mater. Que si due femine fuissent, mater altera, et socrus altera¹⁵, copiosius se¹⁶ socialis dilectio¹⁷ colligaret¹⁸. Sed hoc unde fieret¹⁹ tunc non erat quando nisi fratres et sorores ex illis duobus primis nulli homines²⁰ erant. Fieri ergo debuit quando potuit, ut existente copia unde ducerentur uxores, que non erant iam²¹ sorores, ut²² non²³ solum illud ut fieret²⁴ nulla necessitas esset. Quod²⁵ humano genere crescente etiam inter impios deorum multorum falsorumque cultores²⁶ sic observari cernimus, ut etiam si perversis legibus permittantur fraterna coniugia, melior tamen consuetudo ipsam malit exhorrere licentiam, sicque adversetur²⁷ quasi nunquam licere potuerit. Copulatio igitur maris et femine quantum attinet ad genus²⁸ humanum quoddam seminarium est²⁹ civitatis. Celestis vero civitas opus habet ut noxam generationis evadat.

ID 8.39] C 35 q 1 c 1

¹¹ plurime *CaGcMgPfRa²Tb; ss after plurimos Pc; om. RaTc

¹² ergo al. *CaGcPfTbTc; al. ergo Mg

¹³ -que *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁴ iung- *CaPfTbTc; iungebatur Gc; coniung- Mg

¹⁵ et soc. alt. in mg. Sb²

¹⁶ se *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁷ dilectio *CaMgPfTc; collectio PhPrTbVm

¹⁸ colligaret *CaMgPfTb; copularet Tc

¹⁹ fieret *CaMgPfTb; fuerit Tc

²⁰ nulli hom. in upper mg. Ra²

²¹ non er. iam *BeGcOaPfTb; iam non er. CaMgTc

²² ut *CaMgPfPhTc; om. Tb

²³ om. Sb

²⁴ ut fieret *BeGcOaPfTbVo; fieret ubi CaMg; fieret ut Tc

²⁵ Quod] Verum etiam si fieret nefas esset partly over erasure or in mg. DaSb²

²⁶ corr. fr. -esque Ca

²⁷ -etur *CaMgPfTb; -atur Tc

²⁸ att. (repeated Tb) ad gen. *CaGcPfTbTc; ad gen. att. Mg

²⁹ terrene add. EgLgMg, om.

*BdBcCaCeDaFbGcObOaOcOdOePaPcPfPhPkPqPtPwRaSbTbTcTdVmVoWc

53

*Primus liber Institutionum*¹, tit.² x³

⁴Inter eas personas que parentum liberorumve⁵ locum obtinent, inter se nuptie contrahi⁶ non possunt, veluti inter patrem et filiam, vel⁷ avum vel⁸ neptem, vel matrem et filium, vel aviam et nepotem, et usque ad infinitum⁹. Et si tales persone inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. Et hec adeo¹⁰ ita sunt ut quamvis per adoptionem parentum liberorum¹¹ loco sibi esse¹² ceperunt¹³, non possunt¹⁴ inter se matrimonio iungi¹⁵, in tantum ut etiam dissoluta adoptione idem iuris¹⁶ maneat. Itaque eam que¹⁷ per adoptionem filia aut neptis esse ceperit non poteris uxorem ducere quamvis eam mancipaveris¹⁸. Inter eas quoque personas que ex transverso gradu cognationis iunguntur, est quedam¹⁹ similis observatio, sed non tanta. Sane enim inter fratrem sororemque nuptie prohibite sunt²⁰, si²¹ ab eodem patre, ab eademque matre²² nati fuerant²³, sive ex alterutro²⁴ eorumdem. ²⁵Et si qua per adoptionem soror tibi esse ceperit, quamdiu quidem constat adoptio²⁶, sane inter te et eam nuptie consistere non²⁷ possunt²⁸, filiam²⁹ uxorem ducere non licet, sed nec

¹ Primus liber inst. (with very large 'P') Pk, with space for large initial Sg, with enlarged initial Ha, in common form DaSbVoWc; Inst. lib I CaEgFbMgPw(in insc.; see below)RaSbVp; Primo libro inst. Pf; Idem Pc; De libro inst. Tb; Ex primo lib. inst. Tc

² tit. *BeGcPfPkTbTcVo; cap. CaEgMgPwRa; om. BeOa

³ De eodem add. CePa; Inter quas personas debeat et possit contrahi matrimonium add. in mg. Ce

⁴ Primus (large 'I' Pa, om. Pw) liber (om. Vp) inst. tit. x (Christo Ca) repeated as first words of text FbPwRaSbTbVp, in text only BdBeCaGcPcPhPrVm, in inscr. only Ph

⁵-orumve *BeCaCeMgPa; -orum GcPfRaTcVo;-orumque Oa; vel liberorum Ph; -orum vel PkPrTbVm

⁶ nup. con. *CaMgPfTb; con. nup. Tc

⁷ vel *BeOaPfTbTcVo; et CaGcMgRa

⁸ vel BeGcOaMgPaPfPhPkRaTcVo; et CaTb

⁹ in- ss Ca

¹⁰ adeo *CaMg; ideo BeGcPfTbTcVo

¹¹ -orum BeGcOaPfTbTcVo; liberumve Ca; -orumve Mg

¹² sibi esse *CaGcPfTbTc; esse sibi Mg

¹³ -unt *BeGcCaTbTc; -int MgPfVo

¹⁴ -unt CaMgPfTb; -ent Tc

¹⁵ iungi *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁶ iuris *CaMgPfTb; ius Tc. idem iuris] indebilis(id est iuris ss) Sb

¹⁷ quam Vo. tibi add. CaMg, om. BeGcOaPfTbTcVo

¹⁸ man- BeGcMgOaPfTbVo; emancipaveris Ca; emancipaveris Tc. Itaque eam – mancip. om. Vc, add. Vc²

¹⁹ quedam *BeCaGcMgTbTc; erasure Pf; quendam Vo

²⁰ sed add. Tc, om. CaMgPfTb

²¹ si BeMgOaPfTb; sive Ca?; sed si Tc

²² eademque matre *BeGcMgOaPfVo; eodemque matre Ca; eadem matri PhTb; eademque parente Tc

²³ fuerant GcMgPfTbVo; fuerint BeCaTc

²⁴ alterutro *CaMgPfTb; adulterio Tc

²⁵ Sed add. Da²

²⁶ const. ad. *CaGcPfRaTbTc; ad. const. Mg; enim patris (?) in mg here Ra²

²⁷ ss Ca

neptem fratris vel sororem³⁰ ducere quis potest, quamvis quartus gradus sit³¹. Cuius³² enim filiam ducere uxorem non licet, eius neque neptem permittitur. Eius³² vero mulieris quam pater tuus adoptavit³³, filiam non videris impediri uxorem ducere, quia neque naturali neque civili iure tibi³⁴ coniungitur³⁵. Duorum autem fratrum sororumve liberi³⁶, vel fratris et³⁷ sororis iungi non³⁸ possunt. Item. Amitam licet³⁹ adoptivam uxorem ducere⁴⁰ non licet⁴¹ materteram⁴², quia parentum loco⁴³ habetur⁴⁴. Qua ratione verum est⁴⁵ magnam quoque amitam et materteram magnam prohiberi⁴⁶ uxorem ducere⁴⁷. Affinitatis quoque veneratione quorundam nuptiis abstinere necesse est, ut ecce privignam aut nurum uxorem ducere non licet quia utreque filie loco sunt. Item. Mariti autem filius ex alia uxore et uxoris filia ex alio marito vel contra⁴⁸ matrimonium recte contrahunt, licet habeant fratrem vel sororem ex matrimonio postea⁴⁹ contracto⁵⁰.

Si uxor tua post divortium ex alio filiam⁵¹ procreaverit, hec⁵² quidem⁵³ non est privigna tua⁵⁴. Item. Si adversus ea que diximus aliqui coierint, nec vir nec uxor nec⁵⁵

²⁸ fratris vel sororis *add.* BeCaDaEgFb²MgSb²(mg.), *om.*

*BdCeFbGcPaPcPfPhPkPqPrPwSbTbTcVmVo

²⁹ filiam *BdCeDaFbGcMgPaPcPfPhPqPwSbTbTc; *om.* BeCa

³⁰ sororem GcOaPfPrPwSb²TbVo; sororis BeCaDaMg; sororem fratris Tc; *om.* Sb

³¹ grad. sit CaPfTbTc; sit grad. Mg

³² Eius *BeMgPfTbTc; Quis Ca

³³ adoptavit *CaMgPfTb; *om.* Tc

³⁴ iure tibi *CaMgPfRaTb; tibi iure Tc..cap cano ...preiudicant *in mg.* Ra²

³⁵ Sed huic capitulo precii [?] dicant *add. in mg.* Da;...si mater sit in potestate non per eam filia, quia matres filios in potestate non habent *add. in mg.* Mg

³⁶ -eri *CaMgPfTb; -eris Tc

³⁷ et *BeGcPfTbVo; vel CaMgTc

³⁸ ss Ca²

³⁹ licet *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁴⁰ ux. duc. *CaGcPfTbTc; duc. ux. Mg

⁴¹ nec *add.* PfRa, Item *add.* Mg, *om.* BeCaGcRa²TbTcVo

⁴² -eram *FbGcMgPfTb; -eram quoque BeCaFb²; -era Tc

⁴³ parentum loco *CaMgPfPhTc; loco parentis Tb

⁴⁴ -etur CaMgTbTc; -entur Pf

⁴⁵ Qua rat. verum est *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁴⁶ -eri *CaMgPfTb; -emur Tc

⁴⁷ ux. duc. *BeOaTb; duc. ux. CaGcMgPfTcVo

⁴⁸ marito vel contra *CaMgPfTb; matre Tc

⁴⁹ *in mg.* Ra²

⁵⁰ natus *add.* CaOd², natos *add. and canc.* Da; *om.* *BeGcMgOdPfRaTbTc

⁵¹ *corr. to filio* Ca

⁵² hec *CaTbTc; h' MgVo; hoc Pf

⁵³ quidem *CaMgPfTb; *om.* Tc. hec quid. ss Be

⁵⁴ Sed Iulianus huiusmodi nuptiis abstinere debere ait *add.* EgLgMg, *om.*

*BdBcCaCeDaFbGcObOcOePaPcPfPhPkPqPwRaSbTbTcVmVoBrant

⁵⁵ nec nuptie *add.* Od²Vosm.; nuptie nec *add.* CaDa, *om.*

*BeGcLgMgOaObOcOdOePfRaSbTbTcVmVoBrant

matrimonium⁵⁶ intelligitur, nec dos. Itaque, qui ex eo coitu nascuntur, in potestate patris non sunt, sed tales sunt quantum ad patriam potestatem⁵⁷ pertinet⁵⁸ quales sunt hi⁵⁹ quos mater vulgo⁶⁰ concepit. Nam nec hi⁶¹ patrem habere intelliguntur. Cum his etiam incertus est coitus unde solent filii spurii⁶² appellari⁶³, vel a Greca voce⁶⁴ sporadii⁶⁵, concepti⁶⁶ quasi⁶⁷ sine patre⁶⁸ filii. Sequitur ergo⁶⁹ ut et⁷⁰ dissoluto tali coitu⁷¹ dotis exactioni⁷² locus sit⁷³.

ID 9.1]

⁵⁶ esse *add.* LgMg, recte *add.* Tb, *om.* *BdBeCaCeGcObOcOdOePaPfPkRaTcVmVo

⁵⁷ sed sales sunt quantum – patriam potestatem *repeated* Vo

⁵⁸ pat. pot. pertinet BeCaMgTb; pat. pot. pertinent GcPfVo; patrie pertinet pot. Tc

⁵⁹ sunt hi *BePh²Tb; hi sunt CaGcMgPfTcVo; sint hi Ph

⁶⁰ mater vulgo *BeCaMgPfPhTc; vulgo mater Tb

⁶¹ qui *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

⁶² fil. sp. *MgPfTbTc; sp. fil. Ca

⁶³ appellari *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁶⁴ voce *CaMgPfTb; lingua Tc

⁶⁵ spor- *BeGcTbVo; sporadii Ca; sporadei Mg; sper- Pf; sporazin Ra; spar- Tc

⁶⁶ vel *add.* Mg, *om.* *CaGcPfTbTc

⁶⁷ in mg. Ra²

⁶⁸ patre *CaMgTbTcVo; patrie Pf

⁶⁹ ergo *CaFcMgObOcOdPfSeTb; igitur Tc

⁷⁰ et *GcOaTb; eo Pw; *om.* BeCaFcMgObOcOdPfSgTcVo

⁷¹ nec *add.* Od²

⁷² -ioni *Be²GcMgOd²Pf(?*after corr.*)RaTbTcVo; -ione BeOdSg

⁷³ sit *BeCaGcMgObOcOdOePfPkPwSeTbVo; non sit Ra; *om.* Tc. Sequitur ergo - locus sit

*AbBdBeCaEcEgFbFcGcKaLbLgMgOaObOcOdOePfPkPrPtPwQa(Ra)SdSeSgTb(Tc)VmVoVpWaWbWc; *om.* Brant

54

*Ambrosius Paterno*¹

Tu² copulares³ filium tuum⁴ et neptem ex filia, id est ut accipiat sororis⁵ sue filiam. Interroga nomen legionem⁶, nempe⁷ avunculus iste illius, illa huius neptis vocatur. Item. Quid est⁸ quod dubitari queat cum lex divina etiam fratres patruales prohibeat convenire in coniugalem copulam⁹ qui sibi quarto copulantur gradu? Hic autem gradus tertius est qui etiam civili iure a consortio coniugii videtur exceptus.

¹ patrono Fb. Quotiens turpitudine est ex utraque parte, potior est portio possidentis *add.* in mg. CaDa

² Ut Vp

³ copulares BdFbGcOaPcPfPrTbVo; copulare paras Bd²BeCaDaFb²MgRa; copulare Pk, copulare vis Tc

⁴ tuum *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁵ *add.* Ca³

⁶ legionem Da²FbMgPcPfSbTbTc; religionem CaDa?Fb²Pc²

⁷ nempe *CaMgPfTc; nepte Tc

⁸ Quid est *CaMgPfTbTc; *om.* Brant

⁹ Item *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

ID 9.5]

55

Alexander II clericis Neopolitanis¹

De parentele gradibus tam famose questionis apud illos² scrupulum³ nuper etiam inter vos⁴ emersisse cognovimus, super qua⁵ nonnullos perniciosos interpretes⁶ ac disputatores contra veritatis regulam sanamque doctrinam dogmatizare dolemus. Sedentes enim in cathedra pestilentie dictant⁷ iura, que nesciunt, et docent illa⁸ que nullatenus didicerunt. Nam, ut fertur, ita generationes a duobus fratribus altrinsecus⁹ prodeuntes enumerant ut eorum invicem filios iv, nepotes vi, pronepotes viii generationem esse perhibeant¹⁰. Hoc itaque modo unumquemque generationis gradum, qui unus procul dubio dicendus est¹¹, dividunt, atque imperite numerando progeniem¹² desecare contendunt¹³. Qui nimirum nequaquam in huius¹⁴ fetoris ructus¹⁵ pestilenter irrumperent si sacre pabulum scripture vivacis ingenii faucibus ruminarent. Nam quod duorum fratrum sive nepotum¹⁶ vel¹⁷ deinceps utrinque¹⁸ descendunt generationes non diverse dici, sed eodem ac¹⁹ sub uno²⁰ nomine debeant uniformiter appellari, testatur liber Geneseos cum dicit, Vixit Ioseph centum et decem annis et vidit Ephraim filios²¹ usque ad tertiam generationem. Filii quoque

¹ Neopolitanis *CaMgPfTbVo; Nepotianis Oa; Neopolis Tc. Be *replaces* Zacharias papa cp. i with Clericis Neapolitanis Alexander II; ...cautem gradus ...cius est qui etiammili iure a.. *add. in mg.* Ln²; Alex. – Neop. om. Ph

² tam fam. quest. ap. illos BeGc²MgPf²; fam. tam. quest. apud illos CaGcPfRaVo; fam. tam apud illos quest. OaTb; fam. quest. tam apud illos Tc

³ -lum *CaMgPfTb; -losus Tc

⁴ nuper etiam inter vos *CaMgPfTb; quam inter vos etiam nuper Tc

⁵ qua *CaMgPfTb; quam Tc

⁶ in mg., with an erasure in text Ra²

⁷ dictant *BeCaGcMgTbTc; dictitant PfVo

⁸ ss Ra²

⁹ in mg. Ra²

¹⁰ perh- *CaMgPfTb; proh- Tc

¹¹ dic. est *MgPfTbTc; gradus est dic. Ca

¹² progeniem *CaMgPfTb; propaginem Tc

¹³ contendunt *CaGcPfTbTc; contempnunt (vel contendunt ss) Mg

¹⁴ huius *FbMgPfTbTc; huiusmodi CaFb²

¹⁵ ructus *BeOaPhPrTb; rictus Be²CaGcPfRaVo; vel (*canc.*) ritus ructus Fb; ritus Mg; rectus Tc

¹⁶ nepetum Tc

¹⁷ vel *CaMgPfTb; et Tc

¹⁸ utrinque *BeGcMgPfPhVo; utrumque CaOa; utrique TbTc

¹⁹ ac *BeGcMgPfTbVo; aut Ca; et Tc

²⁰ et sub uno ss Tc

²¹ filios *MgPfTbTc; om. Ca

Machir²² filii Manasse nati sunt in genibus Ioseph. Porro autem si sic generationes supputari²³ deberent ut vestri²⁴ disputatores²⁵ autumant dum Ioseph ex²⁶ utroque filio Ephraim, scilicet²⁷ et Manasse, nepotes haberet, nequaquam scriptura²⁸ diceret, quia vidit filios²⁹ Ephraim usque ad tertiam sed³⁰ usque ad vi generationem. Item. Beatus quoque Gregorius dum super Anglorum coniugiis scriberet, hec fere verba deprompsit. [56] Quedam lex Romana in³¹ republica precepit ut duorum fratrum vel sororum filius vel filia³² in coniugio copularentur. Sed omnino cognoscitur ex hoc coniugio³³ sobolem non posse³⁴ subcrescere. Unde necesse est ut iam iv, vel v³⁵ invicem generatione³⁶ copulentur³⁷, in quibus nimirum verbis luce clarius patet quia dum doctor insignis duorum fratrum soboles prohibet³⁸ in matrimonio iungi³⁹, in iv vero generatione⁴⁰ permittit neophitos copulari ut quamquam⁴¹ cultores⁴² perversi dogmatis astruunt, generatio iv in duorum fratrum filiis⁴³ valet inveniri.

ID 9.6]

²² Machir *BeCaTbTcVo; Mechir Gc²; Marchir MgPf

²³ supp- *CaMgPfTb; comp- Tc

²⁴ vestri *BeMgPfTbVo; nostri CaGcTc

²⁵ disputatores CaMgPfTbTc; dispositores Gc

²⁶ ex *MgPfTbTc; om. Ca

²⁷ scil. *CaMgPfTb; om. Tc

²⁸ neq. scr. *CaGcPfTbTc; scr. neq. Mg

²⁹ us add. and. canc. Ca

³⁰ sed *CaMgPfTb; et Tc

³¹ corr. fr. iure Ca

³² filia *MgPfTbTc; filiam Ca

³³ copularentur set omnino cognoscitur ex hoc coniugio repeated Ca

³⁴ sob. non posse *OaPhTb; non posse sob. BdBeCaCeFbGcMgPaPfPrPwSbTcVmVo

³⁵ v *BeCa²GcMgPfTbVo; vi CaTc

³⁶ inv. gen. CaMgPfPhTc; gen. invice Tb

³⁷ Sed omnino cognoscitur – cop. om. Pk (in CePa)

³⁸ in mg. Ra²

³⁹ Mq resumes

⁴⁰ vero gen. *CaMgPfTb; om. Tc

⁴¹ ut quamquam BdGcOaPhPkPqPwSbTbVmWc; nequaquam ut (ss Pf, in mg. Ra)

BeCaCeDaMgMqPaPfRaTcVo; nequaquam Fb; ut quam Pc; quanquam ut Vo²

⁴² in mg. Sb

⁴³ non add. PhSb

57

Decretum¹ Gregorii iunioris²

Si quis fratris uxorem duxerit in coniugium, anathema sit. Si quis³ novercam aut nurum suam duxerit, anathema sit. ⁴Si quis consobrinam suam⁵ duxerit, anathema

¹ Decretum CaTb; Decreta BeMgPfRa; Ex decr' Tc

² Decr. – iun. om. Pk

sit⁶. Si quis⁷ de propria cognatione vel quam cognatus habuit⁸ duxerit in coniugium⁹,
anathema sit.

ID 9.19]

³ neptem *add. in mg.* Da; de propria cognatione *add. and canc.* Sb

⁴ et *add.* CaMgTc, *om.* *BePfTbVo

⁵ suam *CaGcPfTbTc; *om.* Mg

⁶ Si quis consob. – sit *in mg.* Pa

⁷ quis *CaMgPfPhTc; quid Tb

⁸ -uit *BeMgOaPfPh; -uerit CaGcTbTcVo

⁹ in con. *om.* Pt

58

Zacharias papa, cap. i

Asserentibus hominibus de Germanie partibus didici quod beate recordationis
papa Gregorius, dum eos ad religionem Christianitatis divina gratia illustraret,
licentiam illis dedisset in quarta sese copulari generatione. Quod quidem Christianis
licitum non est¹ dum usque² se cognoverint³. Sed dum rudes erant invitandi ad fidem
quamquam⁴ minime scriptum⁵ reperimus⁶ non ambigamus.

ID 9.20]

¹ Chr. - est] licitum non est Christianis GcVm

² usque *BeCaOcPcPfTbVmVo; utique Mg; *om.* Tc

³ dum (*om.* Oa) - cogn. *BeCaMgOaObOcOdOePfPtTbTcVmVo; *om.* Brant

⁴ quamquam BeGcPc²Tb; quod CaCeMgPcPfPkTc; quodque Vo

⁵ sit *add. and canc.* Pc

⁶ reperimus BeCaCeDaEaFbGcLgMqOaObOcOdOePcPfPkPtRaSbTbVmVoVpWc; rep. concessum
EgMgTc; comperimus Brant

59

Capitulo quinto¹

Ut² consobrinam, neptem, novercam, fratris uxorem, vel de propria
cognitione, vel quam cognatus³ habuit⁴ nullus audeat sibi in coniugio⁵ copulare. Si
quis huic tali⁶ nefario coniugio convenerit, et in eo permanserit, sciat se apostolice

¹ Cap. quinto *BeCaDaGcOaPhTbTc; Item cap. quinto EgLcPf; Idem cap. v dicit Fb; cap. ii Mg;
Quinto cap. Pc; Beda in ystoria Anglorum cp. v.xxxiiii et viiii tr' Aug. Vo; *om.* PkVp

² Et Vp; *om.* CePaPk

³ *om.* Vo

⁴ -uit *BeOaPfTb; -uerit CaGcMgTcVo

⁵ sibi in con. *Be²GcOaPfTbVo; sibi con. BeTc; in con. Ca; in con. sibi Mg

⁶ huic tali *BeGcOaPkTbVo; huic CaMgPcPf; huic tam Ra; tali Tc

auctoritatis⁷ anathematis vinculis esse⁸ innodatum, et nullus sacerdos tribuat ei communionem. Si vero conversus divisusque⁹ fuerit a tali¹⁰ copulatione digne penitentie submittatur ut sacerdos loci¹¹ consideraverit.

ID 9.21]

⁷ imperio *add. ss* Tc, *om.* *CaMgPFTb

⁸ esse *BeGcOaTbTc; *om.* CaMgPfVo

⁹ conv. divisusque *CaMgPcPfTb; divisus conversusque Tc

¹⁰ tali *MgPfTbTc; *om.* Ca

¹¹ sac. loci *CaGcMgPfTb; sac. Tc; loci sac. Wc

60

Beda in historia Anglorum XXXIII et¹ viii responsio Augustini²

Si debeant duo germani fratres singulas sorores uxores³ accipere, que sunt ab illis longa progenie generate.

ID 9.27a]

¹ XXXIII et] XXXIII kl' Pc

² Beda - Angl. xxxiii et viii resp. (interrogat' PaCe, tr' MqPh) Aug. CeMqPaPhSgTb; Beda - xxxiii BeVm; Beda - xxxiii et v inter. (*om.* Fb) Aug. CaFb; Beda. Anglorum interrogatio Aug' Da; Beda - et viii Ea; Beda - Angl. viii tractatu inter.... Aug' Eg; Beda- xxxiii cap. viii Gc; Beda - Augustini. Responsa Gregorii Lg; Beda - Angl. xxxiii et v tractatu Aug' resp. Gr. Mg; Beda - xxxiii et v Ob; Beda - xxxiii et v tract. Aug. Oc; Beda - xxxiii OdSbVm; Beda - xxxiii et viii resp. Oe; Interrogatio Augustini Pf; Beda - Angl. xxxiii et viii tr' PkWc; Beda xxxiii tr' viii Aug' Pr; Beda xxx et <v>iii tr. Ra; Beda in hist. Anglorum Tc; Nicholas Constantiniensi episcopi Salomoni Vo; Ex concilio Cabillonensi Vp

³ uxores Be(*after* accipere)FbGcOaPc²PhPrRaTbTcVm; *om.* BdCaDaMgMqPcPfPwSbVo

61

Responsio Gregorii¹

Hoc fieri² modis omnibus licet. Nequaquam enim³ in sacris eloquiis invenitur quod huic capitulo contradicere videatur.

ID 9.27b]

¹ Resp. Greg. *DaMg(ss)MqPfPhPr(*after* videatur)SbTbVo(*in text*); Inter' Augustini et respondit Greg' Be; Resp. Gregorius Ca; Greg. resit ad Aug' Ce; Greg. respondit Aug. Gc; Resp. Greg. in tractatu Aug. Ob; Gregorius PaTc; Resp. Gr. Augustino PcRa; Aug' Pk; Augustino respondit Gregorius Pt; Resp. Greg. tr. viii Aug. Vm

² Hoc fieri *om.* Ea, *which runs 61 on from 60*

³ enim *CaMgPFTb; *om.* Tc

62

*Cap. xxxvii. Gregorius respondit Augustino*¹

Cum noverca misceri grave facinus est, quia in lege scriptum est, Turpitudinem patris tui² non revelabis. Neque enim turpitudinem patris filius revelare potest, sed quia scriptum est, Erunt duo in carne una, qui turpitudinem noverce que una caro cum patre fuit revelare presumpserit, profecto patris turpitudinem revelabit³. Cum cognata quoque misceri prohibitum est, quia⁴ per coniunctionem priorem caro fratris fuerit⁵ facta. Pro qua re etiam Iohannes Baptista capite⁶ truncatus est, et sancto martirio consummatus est⁷.

ID 9.28]

¹ Cap. - Aug. (-ini Vo) *CaFbOaPkRaTbVoVp; Resp. Gr' Aug' cp. xxxvii Be; Cap. xxxvii. Resp' August' DaMq; Greg. respondit Augustino EgGc; Item Gregorius Eg²; Aug. cap. xxxvii Gr. resp. Mg; Gr. Aug. cap. xxxvii Pc; Item responsio Gregorii Pf; Greg. responderit Aug' xxvii cp. PrVm; Gr. item eidem Pt; Gregorius Augustino Tc; om. Sb

² tui *CaEgGcPfTbTc; om. Mg

³ -abit *CaMgPfTb; -avit Tc

⁴ quia *CaMgPfPhTc; que Tb

⁵ fuerit *CaMgPfTb; fuit Tc

⁶ capite *BeDa²GcMqPc²(after trunc. est)RaSb²TbTc; om. CaPkDaMgPcPfSbVo

⁷ cons. est Ca²DaFbGcMgMqOaPfRaTbVo; coronatus est BeCaPa; coronatus Pk; cons. PtTc

63¹*Nicolaus Constantiensi episcopo Salemoni*²

Sciscitatur³ a nobis sanctitas vestra si aliquis homo⁴ commatres spirituales habere valeat, unam post alteram. In quo fraternitas tua⁵ meminisse debet scriptum esse, Erunt duo⁶ in carne una⁷. Itaque, cum constet quia vir et uxor una caro per connubium efficiuntur, restat nimirum virum compatrem constitui illi mulieri⁸, cuius matrimonio assumpta uxor commater esse videbatur. Et idcirco liquet virum illi

¹ in Vp cc 63-7 appear in the order 64, 63, 67, 65, 66

² Const. ep. Salemoni (Salo- FbGcPc) BeCaFbGcMgMqOaPcRaTbVo; Salomoni Const. ep. *Pf; papa Const. ep. Salomonis Pt; Const. ep. Tc. ix. De eo quod non potest vir duas commatres unam post aliam ducere in mg. Bd; Quod unus vir non possit duas commatres ducere add. Ce(mg.)Pa, De eo quod unus non potest duas commatres ducere unam post aliam add. in mg. Lj²Lk², in text Ph, ix add. in mg. Be²; quod nullus [?] duas commatres potest habere uxores add. in mg. Ln²

³ -itatur *CaMgPfTb; -itur Tc

⁴ duas add. ss Ra²

⁵ tua *CaMgPfTb; vestra Tc

⁶ Er. duo *CaDa²MgPfTb; Erunt Da; Duo er. Tc

⁷ obsc. corr. Ca

⁸ virum add. and canc. La

femine⁹ non posse iungi in¹⁰ copula, que commater eius erat, cum qua idem una fuerat caro¹¹ effectus.

ID 9.35, and 1.137] C 30 q 4 c 1

⁹ femine *CaPfTbTc; mulieri Mg

¹⁰ in *MgPfTbTc; om. Ca

¹¹ fuerat caro OaPfTbVo; caro fuerat BeCaMgTc

64

Idem Carolo archiepiscopo¹

Si quis cum matre² spirituali³ fuerit fornicatus anathematis, ut scitis⁴, percutitur ictibus. Similiter autem et illum⁵ percutere promulgamus⁶, qui cum ea quam de sacro fonte baptismatis⁷ suscepit⁸ aut cum illa quam ante episcopum tenuerit cum sacro⁹ chrismate fuerit uncta¹⁰, fornicationis perpetraverit¹¹ scelus, legitimam¹² tamen, si habuerit¹³, non dimittere cogatur uxorem.¹⁴

ID 9.36] +C 33 q 2 c 17

¹ For rubric of Ph see below c 66. De fornicatione commatris aut filiole ex sacro fonte vel confirmatione add. Ce(mg.)Pa

² cum matre BdBeCeDaGcLdMgPaPfPhPkRaSeVoWc; cum commatre CaLfLhLjMqOaPa²PcPrSbTbTc

³ -ale Lm; ss Wc

⁴ ut scitis *BdCaGcLdLfLjLmMgPcPfTbVo; ut sciatis BePk; om. Tc

⁵ et illum *CaMgPfTbTc; om. Lf

⁶ prom- *BeCaGcPfPrRaTcVo; perm- LdMgPhTb

⁷ fonte bapt. *BdBeCaLdLfLjLmMgPfTb; bapt. fonte Tc

⁸ -perit *BdCaLdLfLjLmMgPfTb; -pit Tc

⁹ sacro *CaMgPfTbTc; om. Ld

¹⁰ uncta *BdBeDaLdLfLjLmMgPfPhTc; tincta Ca; iuncta Tb

¹¹ -averit *CaMgPfTbTc; -avit Ld

¹² -eget- Lm

¹³ -uerit *CaMgPfTbTc; -uit Lj

¹⁴ Quos enim Deus coniunxit homo separare non debet add. Brant (cf dp C 33 q 2 c 17), om.

*AbBdBeCaCeEaEcEgFbFcGcKaLbLdLfLgLjLmMgMqOaObOcOdOePcPfPhPkPrPtPwQaRaSbSdSeSgTbTcVmVoVpWaWbWc

65

Ex concilio Cabillonensi, cap. iiii¹

Dictum etiam nobis est quasdam feminas desidiose, quasdam vero fraudulentur ut a viris² suis separentur, proprios filios³ coram episcopis ad

¹ De illa que proprium filium ad confirmandum tenet ut separetur a viro suo add. Ce(mg.)Pa

² a viris *MgPfTbTc; auris Ca

³ suos add. Mg, om. *CaEgGcPfTbTc

confirmandum tenuisse. Unde nos dignum duximus ut si qua mulier filium⁴ suum desidia aut fraude aliqua coram episcopo tenuerit ad confirmandum⁵, propter fallaciam suam, aut propter fraudem quamdiu vivat penitentiam agat, a viro tamen suo non separetur.

ID 9.81] C 30 q 1 c 4

⁴ corr. fr. virum Ra²

⁵ tenuisse. Unde - conf. *CaEgGcPfTbTc; om. Mg

66

Ex concilio Magontiensi¹, cap. x² in claustro Sancti Albani habito³

De eo quod interrogasti si ille qui filiolum suum duxit⁴ uxorem, et de eo qui concubuit cum commatre sua spirituali, et de eo qui filium suum baptizavit, et cuius uxor eum de fonte suscepit, ea ratione ut discidium coniugii fieret⁵, si postea in tali copulatione permanere possent, de talibus sic respondendum est⁶. Si filiolum⁷ aut commatrem suam spiritualement aliquis in coniugio duxerit, separandos eos esse⁸ iudicamus, et gravi penitentia plectendos. Si autem coniuges legitimi unus aut ambo ex industria fecerint, ut filium suum de fonte suscipiant ut discidium fiat, tale consilium damus. Si innupti manere voluerint, bonum est. Sin autem, gravis penitentia insidiatori iniungatur et simul maneant⁹. Et si supervixerit prevaricator coniugii¹⁰, acerrima penitentia multetur et sine spe coniugii maneat.

ID 9.82] C 30 q 1 c 5

¹ Mag- *CaPfTbTc; Mog- Mg

² x Pk; om. CePa

³ in cl. - hab. (hibito Pk) BdBeDaGcMqOaPaPkPrRaSbTbVo; in cl. - Albani CaMgPc; in cl. - Albini Fb; om. PfTc; (x. add. Bd) De eo qui cum filiola sua (om. Lk) aut cum commatre coit (**, sic Lk) aut qui filium suum baptizavit, aut cuius uxor filium suum aut privignum (suum add. Ph) de sacro fonte levavit, aut (vel Lk) ad confirmationem tenuit, et ideo volunt separari (sep. voluit Lk) in mg. BdLj²Lk², in text to c 64 above Ph, De illo qui filium suum baptizavit, aut cuius uxor eum de fonte suscepit add. Ce(mg.)Pa

⁴ duxit *MgPfTbTc; duxerit Ca

⁵ con. fier. *BeGcOaPfTbVo; fier. con. CaMgTc

⁶ est *MgPfTbTc; om. Ca

⁷ suam add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁸ eos esse *BeCaGcMgTcVo; esse eos Pf; esse PhTb

⁹ maneant *CaGcPfTbTc; om. Mg

¹⁰ superv. prev. con. *BeGcPfVo; prev. con. superv. CaMgTc; previxerit prev. con. OaTb; pervixerit prev. con. PhPk; vixerit prev. con. PrVm

67

Ex concilio Triburiensi, cap. xlvii¹

Qui spiritualement² habet compatrem³ cuius filium⁴ de lavacro sacri fontis accepit, et eius uxor commater non est, liceat ei defuncto compatre suo eius viduam ducere in⁵ uxorem, si nullam habent consanguinitatis propinquitatem. Quid enim? Nunquid non possunt coniungi quos nulla proximitas⁶ carnalis vel in id⁷ generatio secernit spiritualis?

ID 9.96] C 30 q 4 c 4

¹ xlvii CePk; xl. Pa. Hec sententia non est auctentica in mg. Be², Quod liceat ducere uxorem compatri post mortem eius (eius mort. Ce) si ea commater non est add. Ce(mg.)Pa

² -alem *CaMgTbTcVo; -aliter Pf

³ -patrem *BdBcCaCeFbGcLcMgPaPcPfPhPkPqTcVo; -matrem MqOdPwTb

⁴ vel filiam add. CaDaFbLgOd²RaTd², vel filia add. Mg, lacuna Pk, vel add.

CeMqOaObPaPcPhPqPrPwTbVm, om. *BdBcGcOcOdOePfSbTcTdVoWc

⁵ in *CaPfTbVo; ? Mg; om. Tc

⁶ proximitas *BeCeFbGcMqOaPaPfPkPrTbVo; propinquitat CaDaMg(vel proximitat ss)RaTc

⁷ in id *BdBcCaCeFbGcMg(nullam ss)MqPcPhPkPrTb; nulla DaPfPwRaVo; om. Tc

68

[Gregorius papa]¹

Gregorius servus servorum Dei, Venerio Caralitano. Fraternitatis tue studiose sagacitati, frater amande, quas debeo refero grates, quoniam quesisti que debuisti et² iucundum reddidisti me³. Unde placide ad inquisita respondeo⁴. Sedem apostolicam consulere decrevisti⁵, si mulier copula nuptiali extraneo viro iuncta cognationi eius pertineat, si eo defuncto cognatio⁶ maneat eadem⁷, vel si⁸ sub alio viro cognationis vocabula dissolvantur, vel si⁹ susceptae soboles possint legitime ad prioris viri cognationis transire copulam¹⁰. Est enim verbum Domini validum et forte, est¹¹

¹ Greg. papa Pf; Ex decr' Gregorii pape DaSb; Gregorius Venerio Caralitano FbMg; Idem Ra; Greg. episcopus Tb; De eodem Tc; Epistola Gregorii ad Caralitanum Vo; Greg. papa Venerio Caralitano episcopo Brant; om. BdBcCaCeEgGcMqOaPaPcPhPkPrPtPwVmWc. Utrum sit cognatio inter uxorem et parentes mariti, eo mortuo add. CePa, In quo ramusculo consanguinitatis possunt coniugia fieri add. in mg. EgLj, in text Ph

² ques. que deb. et *CaMgPfTc; ques. que deb. Ph; que deb. ques. Tb.

³ redd. me *BePfTbVo; redd. CaDa; me redd. Da²GcMgTc

⁴ -deo *CaMgPfTb; -de Tc

⁵ decrevisti *DaMgPfTbTc; debuisti crevisti Ca

⁶ pertineat – cognatio ss Be

⁷ cog. man. ead. *BeCaMgPfPhTc; man. ead. cog. Tb

⁸ si *BeDa²PhTbTcVo; om. CaDaGcMgPf

⁹ a secundo add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁰ tr. cop. *CaPfTbTc; cop. tr. Mg

¹¹ est *CaMgPfPhTc; om. Tb

durabile, est¹² perseverabile, est immutabile, non¹³ momentaneum, non transitorium. Ait autem¹⁴ per se ipsa¹⁵ Veritas quod¹⁶ Deus est verbum Dei, Celum et terra transibunt, verba autem¹⁷ mea non transient¹⁸. Antequam Deus in carne inter homines appareret, eo inspirante dixit Adam, Quamobrem relinquet homo patrem et matrem suam¹⁹, et adhaerebit uxori sue²⁰, et erunt duo in carne una. Cui non contradixit Dominus. Deinde cum Veritas oriretur²¹ de terra²² in terram, et invisibilis in humanitate apparuit, interrogatum est si licitum esset homini uxorem relinquere. Quod prohibens fieri vetuit²³, preter²⁴ si fornicatio sola excluderet copulam maritalem. Unde protulit statim in medium eandem ipsam sententiam quam ante secula manens cum Patre Verbum inspiravit in Adam, ipse confirmans quod ipse protinus²⁵ protulit homo, Quamobrem relinquet homo patrem et matrem suam et adhaerebit uxori sue, et erunt duo in carne una²⁶.

Si una caro fiunt²⁷, quomodo poterit aliquis eorum propinquus pertinere uni, si non pertineat alteri? Quod minime fieri posse²⁸ credendum est. Nam uno defuncto in superstitie affinitas non deletur²⁹, nec alia copula coniugal affinitatem prioris copule solvere potest. Sed neque alterius coniunctionis³⁰ sobolem placet³¹ ad ipsius affinitatis prioris siquidem transire consortium pro eo quod verbum Domini³² validum est et forte et, ut inquit³³ dixit propheta, Quoniam ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt³⁴. Statuit ea in eternum, et³⁵ in seculum seculi preceptum posuit et³⁶ non

¹² est *CaMgPfPhTc; et Tb

¹³ repeated and canc. Ca

¹⁴ autem *GcMqPfPrRaTbVo; enim BeCaMgTc

¹⁵ ipsa *BeCaMgPfPhVo; ipsam Tb; om. Tc

¹⁶ quod BeGcMgPfPhTcVo; que CaTb

¹⁷ autem *CaGcMgPfTb; om. Tc

¹⁸ -ient MgPfTbTc; -ibunt Ca

¹⁹ suam *CaMgPfPhTc; om. Tb

²⁰ et adh. ux. sue *MgPfTbTc; om. Ca

²¹ Ver. or. *CaMgPfPhTc; or. Ver. Tb

²² terra *CaMgPfTb; celo Tc

²³ corr. fr. vetat to vetui Vo

²⁴ preter CaMgTbTcVo; om. Pf

²⁵ obsc. corr. Ca

²⁶ suam et adh. - una *CaMgPfTb; et cetera Tc

²⁷ fiunt *BeCaMgTc; fuerit GcPfTb; fuerint Vo

²⁸ fieri posse *BePfTbTcVo; posse fieri CaMg

²⁹ deletur *MgPfTbTc; debetur Ca

³⁰ viri secundi scilicet add. Tc, om. *CaMgPfRaTb

³¹ -cet *CaMgPfTb; -cuit Tc

³² Domini *BeGcPfTbVo; Dei CaMgTc

³³ inquit *CaMgPfTb; om. Tc

³⁴ scilicet add. Ca, om. *BeMgPfTbTc

³⁵ in eter. et *BeCaCePaPfPhPwTbVo; om. DaFbGcMgPrSbTcVm; in sec. et Oa; in s. et Pq

preteribit. Nam potest per verbum suum atque preceptum efficere duo³⁷ in carnem unam³⁸, et³⁹ masculinum et feminam qui⁴⁰ innumeram multitudinem sexus utriusque⁴¹ non destitit secum facere unum, sicut per se Veritas dixit, Non pro his tantum rogo⁴², sed pro eis⁴³ qui credituri sunt per verbum eorum in me ut unum sint⁴⁴, sicut tu⁴⁵, Pater, in me et ego in te, et ipsi in nobis unum⁴⁶ sint⁴⁷.

Si quis temerario ausu⁴⁸ et sacrilego in defuncto querit propinquitatem vel sub⁴⁹ altero affinitatis vocabula dissipare vel susceptam sobolem alterius copule credens⁵⁰ legitime sociari⁵¹, propinquitatis prioris⁵² hic negat Dei verbum⁵³ validum esse⁵⁴ vel⁵⁵ forte. Et qui tam facile vel tam velociter querit dissolvere⁵⁶, hic non credit verbum Domini manere in eternum.⁵⁷ Confice⁵⁸ terram ex quatuor locis distantibus magna intercapedine et confectam et conglutinatam finge⁵⁹ cuiuscunque figure⁶⁰ vel⁶¹ immensitatis corpus volueris⁶².

ID 9.38] C 35 q 10 c 1a

³⁶ et *CaMgPfTb; que Tc

³⁷ eff. duo *GcOaPfTbVo; eff. duos BeCaTc; duos eff. Mg

³⁸ carnem unam *CaMgPfTb; carne una Tc

³⁹ et *CaMgPfTb; om. Tc

⁴⁰ qui *MgPfTbTc; que Ca

⁴¹ mult. sex. utr. *BeGcOaPfTbVo; sex. utr. mult. CaMgTc

⁴² tant. rogo *CaGcMgPfTc; interrogo Mq; tamen rogo Ph; rogo tant. Tb

⁴³ eis *BeGcMgMqOaPfPrTbTcVoWc; his OeRa; rogo add. CaDaEgLgMgObOd, om.

*BeDa²MqOaOcOePfRaTbTcVmVoWc

⁴⁴ per verbum – sint in mg. Pa

⁴⁵ tu *CaMgPfTc; om. Tb

⁴⁶ ss Sb²

⁴⁷ sicut tu – sint ss Pc, repeated Pf

⁴⁸ ausu CaMgPfTb; usu Tc

⁴⁹ vel sub *CaGcRaPhTbVm; vel si sub Be; vel si ab LgMgObOcOdOePkTcVo; vel ab Pf²; extinguere sub Brant

⁵⁰ credens *BeCaFb²GcPkRaTbVo; credit MgPfTc; om. Fb

⁵¹ -iari *CaMgPfTb; -iare Tc

⁵² propinquitatis prioris *CaGcPfTbVo; propinquitati prioris BeMgRa; propinquitati priori Tc

⁵³ Dei verbum CaGcMgPfPhVo; verbum Dei BeTbTc

⁵⁴ in mg. Ra

⁵⁵ vel BePfTbVo; et CaMgRaTc

⁵⁶ querit dissolvere *BeCaGcMgTbTcVo; dissolvere vel sub Oa; dissolvit Pf

⁵⁷ Vp ends cap. here

⁵⁸ Confice *BeCaFbGcOaPaPcPkTbVo; Conspecte Mg; Conficere PfVm

⁵⁹ finge *CaGcMgPhPrTbVo; fingere in Pf

⁶⁰ figure *CaMgPfPh; fingere Tb

⁶¹ magna intercapedine – vel *CaCeGcMgPaPcPfPqSbTbVo; om. Pk

⁶² -eris *CaMgTbVo; -erit Pf. [Confice] terram – corpus (ut add. ss Pa) volueris

*BdBcCaCeFbGcMgPaPcPfPhPqPwRaSbTbVmVoWc; om. PtTc

69

Ex concilio Maticensi¹, cap. iii²

Sane consanguinitas que in proprio viro observanda est, hec nimirum in uxoris parentela³ de lege nuptiarum custodienda est, quia constat eos duos fuisse in carne una. Communis illis utraque parentela esse credenda est sicut scriptum est, Erunt duo in carne una.

ID 9.44] C 35 q 2/3 c 14

¹ Maticensi BeOaPaPfPkTbVo; Matiensi CaGcMgPc; Mathiensi Ph; Maguntiensi Tc

² iii *BeGcMgPfTbTc; iiii CaVo. De eodem *add.* Pa

³ Db *resumes*

70

Ex concilio¹ Cabillonensi, cap. v²

Contradicimus quoque ut in iv vel v sextaue generatione nullus amplius coniugio copuletur. Ubi autem post³ interdictum factum fuerit inventum, separetur⁴.

ID 9.54] C 35 q 2/3 c 21

¹ conc.] decr' CePaPk

² cap. v *BeCaCeGcMgPaPkTbTc; v cap. DaVo; cap. i Oa; *om.* Pf. Qua generatione non licet coniugio copulari *add.* Ce(mg.)Pa, Quod non sit nubendum in iv vel v vel vi generatione *add.* in mg. Ln²Mg

³ in mg. Ra

⁴ -etur BeCaGcMgOaPfPhTc²Vo; -entur Tb; -atur Tc

71

Ex epistola Iohannis Constantinopolitani episcopi¹ ad Felicem episcopum Sicilie²

Gregorius papa requisitus ab Augustino Anglorum³ gentis episcopo quota generatione fideles debeant copulari, dispensatorie sic rescribit⁴, Quedam lex in Romana republica⁵ permittit ut sive frater et soror⁶, seu duorum fratrum germanorum vel duarum sororum filius et filia misceatur⁷, sicut⁸ experimento didicimus ex⁹ tali

¹ Const. ep.] motropolitani CePk; metropolitani Pa

² ep. Sicilie *BeCaEgGcOaSbTbVo; ep. Cilicie Da; ep. Sulicie Mg; ep. Silicie Pf; *om.* Tc; xi. In quo ramusculo consanguinitatis possunt coniugia fieri in mg. Bd, De eodem *add.* CePa

³ ss Be

⁴ resc- *BeCaMgPfTc; desc- Tc

⁵ in Rom. republica *BeCaTcVo; Rom. in rep. EgMg; Romana republica GcMqOaPhPkPr; Romana reipublice Pf; Romana in re p. Ra; Romana publica Tb

⁶ sive frater et soror *MgPfSbTbTc; sine (sive Da) fratris vel sororis CaDa

⁷ *om.* Pw

⁸ sicut DaFbGcMqPcPfPhPkPqRaSbTbVmVo; sed BeCaMgPwTc; sicut autem Ce; sicut enim Pa

⁹ ex BeCaTc; in GcTb; ut MqOaPcPk; con Ph; *om.* MgPfRaVo

coniugio sobolem non posse succrescere.¹⁰ Unde necesse est ut iam quarta vel quinta generatio¹¹ fidelium¹² licenter sibi iungantur¹³.

ID 9.55] C 35 q 2/3 c 20a

¹⁰ sicut experimento – succr. *at foot of leaf* Gc

¹¹ quarta vel quinta gen. (*corr. to* generatione Td) BeGcMg?MqPfPhRaTcTdVo; quarta vel quinta generatione copulatio Ca; quarta gen. vel quinta Tb; copulatio *add. in mg.* Td²

¹² -elium *CaMgPfTb; -eles Tc

¹³ sibi iung. (-atur Be, iug- Vo) *BeCaEgGcPfPrTcVo; ?Mg; subiugantur PhTb

72

Item idem Iohannes dicit¹

Verum post multum temporis a Felice Messane² Sicilie³ presule⁴ requisitus utrum Augustino Gregorius scripserit, ut Anglorum quarta generatione contracta matrimonia minime⁵ solverentur, [73] humillimus pater⁶ Gregorius inter cetera talem dedit rationem⁷, Quod scripsi Augustino Anglorum⁸ gentis⁹ episcopo, alumno videlicet, ut recordaris, tuo, de consanguinitatis coniunctione ipsi et Anglorum genti que nuper ad fidem¹⁰ venerat, ne a bono quod ceperat metuendo austeriora, recederet¹¹, specialiter et non¹² generaliter certissime¹³ scripsisse me¹⁴ cognoscas¹⁵. Unde et mihi omnis Romana civitas testis¹⁶ existit, nec ea intentione hec¹⁷ illis scripsi mandata¹⁸, ut postquam firma radice in fide fuerint solidati¹⁹, si infra propriam consanguinitatem inventi fuerint, non separentur, aut infra affinitatis lineam, id est²⁰ usque ad septimam generationem iungantur, sed quod adhuc illis neophitis

¹ Item - dicit *BeCaGcMgOaTbVo; Idem Ioh. PfVp; Item idem Tc

² -ane *BeGc²PfTbTcVo; -alie CaMg; -anie Gc

³ Sicilie *BeCaGcMgTbVo; Cilicie Fb²; Sirilie Mq; sine (*subs. canc.*) Pc; Silicie Pf; Sirie RaTc; Cilicie Ra (*mg.*); *om.* Fb

⁴ presule *CaMgPcPfTb; preside GcPrVm; episcopo Tc

⁵ min. *CaEgMgPfTb; *om.* Tc

⁶ pater *CaGcMgPcPfTb; papa RaTc; vel pater *in mg.* Ra

⁷ tal. ded. rat. *BeGcOaTbVo; tal. rat. ded. CaMgTc; ait tal. rat. Pf

⁸ quarta generatione contracta – Anglorum *in mg.* Pc

⁹ Ang. gen. *CaMgTbTcVo; gen. Ang. Pf

¹⁰ fidem *MgPfTbTc; *om.* Ca

¹¹ *corr. fr.* rederet Ca²

¹² non *CaMgPcPfTb; *om.* Tc

¹³ certissime *MgPfTbTc; rectissime Ca

¹⁴ scr. me *CaPfTbTc; me scr. Mg

¹⁵ cog- *CaMgPcPfTb; recog- Tc

¹⁶ mihi omn. Rom. civ. test. *BeCaGcMgPfPhVo; Rom. civ. omn. mihi test. Tb; mihi Rom. civ. test. Tc

¹⁷ hec *CaTbTc; h' MgVo; hoc Pf

¹⁸ mandata *CaEgGcPfTbTc; mandaverim Mg

¹⁹ solidati *CaEgGcPfTbTc; firmati Mg

²⁰ id est *CaMgTbTcVo; idem Pf

existentibus eis²¹ primum illicita consentire, et eos verbis ac exemplis instruere et que post de talibus egerint rationabiliter et fideliter excludere²² oporteret²³. Nam iuxta apostolum qui ait, Lac dedi vobis potum, non escam, ista²⁴ illis²⁵ modo non posteris ut prefixum est temporibus tenenda indulsumus, ne bonum quod infirma adhuc radice plantatum erat exureretur²⁶, sed aliquantum firmaretur et usque ad perfectionem custodiretur. Hec ergo ego Iohannes idcirco perstringenda²⁷ curavi ut hi qui occasione nove dispensationis illicita matrimonia contra hunc²⁸ eruditissimum virum causantur, non generaliter, quarte²⁹ generationis copulam censuisse, immo venialiter simulque temporaliter³⁰ permisisse cognoscant.

ID 9.56] C 35 q 2/3 c 20b, *beginning var. to perfectionem custodiretur only; cf C 35 q 5 c 2*

²¹ eis *CaGcPfTbTc; om. Mg

²² excludere *BeCaMgPcPfTbVo; excludi Tc. et que post de talibus - excl.

*BeCaEgFcGcMgPfPkPwQaTbTcVo; om. Migne

²³ -eret *BeCaMgPfTb; -ere Tc

²⁴ ista *BeCaGcTbTc; om. MgPfVo

²⁵ illis *MgPfTbTc; illius Ca

²⁶ exureretur *CaPfTbVo; ?Mg; erueretur PcTc

²⁷ -stringenda BeCaGcPfTbVo; -stringendo Mg; -stringa Tc

²⁸ contra hunc *MgPfTbTc; contrahunt Ca

²⁹ quarte *BeCaPcPfTbVo; iiii GcMg; quartam Tc

³⁰ simul temp. ss Fb

74

Isidorus¹ Etimologiarum lib. XI², cap. vi³

Consanguinitas⁴ dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens usque ad ultimum gradum subtraxerit, et propinquitas esse desierit, eam rursus lex matrimonii⁵ vinculo⁶ repetit, et quodammodo revocat fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis⁷ gradum consanguinitas constituta⁸ est, ut sicut⁹ sex etatibus mundi generatio et hominis¹⁰ status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur.

ID 9.7] C 35 q 4 c 1

¹ isidous Ce; Ieronimus PaPk

² XI *CaGcMgPaPfPkTbTc; IX DaEgSb; XX Ra

³ xxxi DaSb; Mg *uncertain*. xi *add. in mg.* Be². De eodem *add.* Pa

⁴ postea *add.* Mg, om. CaEgFcGcPfPkTbTc

⁵ *obsc. corr.* Ca

⁶ *in mg. after* rursus *above* Ra

⁷ generis *CaPfTbTc; generationis GcMgPrVm

⁸ const- *CaMgPfTb; rest- PcTc

⁹ sicut *CaMgPcPfTb; om. Tc

¹⁰ hominis *CaMgPfPhTc; omnis Tb

75

Ex dictis Isidori¹

Isidorus in etimologiis suis usque ad septimam generationem² consanguinitatis abstinendum et sic legitimo connubio³ coniungendum asseruit⁴. Inde reor eum⁵ fecisse quod⁶ genealogie seriem retexens, quousque ordinem numerandi perducere⁷ posset, eo cognationem⁸ sanguinis⁹ servandam¹⁰ estimavit, sicque ad invocationem¹¹ generis et amicitie ius confirmandum¹² redire ad connubium sancivit¹³, quando iam cognationis ordo numerari desinit.

ID 9.45]

¹ Ex dictis Isidori *BeCaGcMgMqPcSbTbVo; Ex decret' Ysidori Da; Ex dictis eiusdem FbPrVm; Ex decretali eiusdem Pf; Ex decretis Ysidori (Aug. ss) episcopi Ra; om. PtTc. De eodem add. CePa

² matrimonio add. Tc, om. *CaMgPfPtTb

³ connubio *CaMgPfTb; coniugio Tc

⁴ -ruit *CaMgPfTb; -rit Tc

⁵ eum *Mg?PfTbTc; cum Ca

⁶ quod *BeCaGcMgMqTb; quia PfTcVo

⁷ perd- *MgPfTbTc; prod- Ca

⁸ sanguinis servandam – inv. in mg. Pc

⁹ in mg. Sb

¹⁰ ser- *CaMgPfTb; conser- Tc

¹¹ invoc- GcPfPrRaTbVo; revoc- BeCaTd²; innov- MgTcTd; voc- Mq

¹² confirmandum *CaMgPcPfTb; conservandum Tc

¹³ -ivit *MgPfTbTc; -iunt Ca

76

In quo ramusculo consanguinitatis legitima¹ connubia fieri possint². Ex dictis eiusdem³

Beatus Isidorus de consanguinitate sic loquitur, cuius series septem⁴ gradibus⁵ dirimitur, hoc modo. Filius et filia quod est frater et soror, sit ipse⁶ truncus. Illis seorsum seiunctis, ex radice illius trunci egrediuntur isti ramusculi, nepos et⁷ neptis primus, pronepos et⁸ proneptis secundus, abnepos et abneptis tertius, adnepos et⁹ adneptis quartus, trinepos et trineptis quintus, trinepotis nepos et trineptis neptis¹⁰

¹ leg. CaMgTbTc²; om. Tc

² In quo - possint as rubric CaGcMgPaPcPhPkPrPtRaTbTcVoWc, also in mg. Tc²; om. DaPf

³ eiusdem *CaMgPcPfTb; Aug. Gc; Isidori Tc. Ex – eiusd. om. DaPt

⁴ septem *CaPcPfTbTc; vi GcMgPrRaVm

⁵ in mg. Ra²

⁶ sit ipse *FbOaPhRaTbTc; ipse est BdBeCaCeGcMgPaPfPwSbVo; si sit ipse Vm

⁷ ss Tb

⁸ et *CaMgTbTcVo; om. Pf

⁹ et *CaMgTbTcVo; om. Pf

¹⁰ nepos et trineptis neptis BeOaTc; nepos et trineptis nepta BdCaDaFbGcMqPfPqPwRaSb; nepos et trinepotis neptis CePaPkTb; filius (nepos ss) et trinepotis filia (vel nepta ss) Mg; trinepotis nepos (et

sextus. Hec consanguinitas dum se paulatim in propaginum ordinibus dirimens usque ad ultimum gradum sese¹¹ subtraxerit et propinquitas esse¹² desierit, tunc primum lex matrimonii vinculum repetit¹³, et quodammodo revocabit fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis¹⁴ gradum consanguinitas constituta est, ut sicut in sex etatibus mundi generatio et hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur¹⁵.

ID 9.46] C 35 q 5 c 1, to neptis sextus only; C 35 q 4 c 1 has rest

trinepotis nepos *add. and canc.* Pc) et trineptis nepta (*corr. fr.* neptis Pc) PcPr; nepos et trinepotis nepta Vm; nepos et trinepos et trineptis nepta Vo

¹¹ -se ss Ra²

¹² usque ad ultimum – esse *in mg.* Pc

¹³ Pt *adds* et cetera ut supra *and ends cap.*; Vo *adds* et cetera, sicut superius scriptum est in secundo decreto [*i.e.* c 74], usque terminetur, *and ends cap.*

¹⁴ generis *GcOaMqPfPhTb; generationis BeCaMgPcRaTc

¹⁵ tot grad. term. *CaMgPfTb; term. tot grad. Tc

77

Ex¹ epistola Gregorii pape episcopis Gallie missa²

Progeniem³ suam unumquemque ad septimam observare⁴ decernimus generationem, et quamdiu se agnoscunt affinitate propinquos, ad coniugalem copulam accedere denegamus. Quod si fecerint, separentur.

ID 9.46A] C 35 q 2/3 c 16

¹ ss Ra²

² ep. Gall. missa *CaMgPcPfTb; *om.* Tc. De eodem *add.* CePa

³ propaginem Wc

⁴ *after corr.* Mg

78

Ex concilio apud Theodonisvillam¹ habito, cap. viii²

Nullus fidelium usque ad affinitatis lineam, id est usque in³ septimam progeniem⁴, consanguineam suam ducat uxorem, vel eam quoquomodo incesti macula

¹ -isvillam *GcMgPcPfRa²TbTcVo; -orisvillam Be; -ivillam Ca; dicodanis villam Ra; uicodani villam Vp

² cap. viii *BeCaGcMgPcPfTbVo; c. nabi Oa; *om.* Tc. Ex eodem apud Vicodonis villam Lc. De eodem *add.* CePa

³ in *CaMgPfTb; ad Tc

⁴ propaginem *obscurely corr.* Mg

polluat. Si quis vero hoc temere presumpserit ut⁵ incestum luat ac publice iuxta canonicos gradus⁶ peniteat⁷.

ID 9.47]

⁵ ut CaMgTbTcVo; *erasure* Pf

⁶ canonicos gradus *BeCaGcMgPcPhPkTcVo; canonicorum gradus LcPf; canonicos canones Tb

⁷ *obsc. corr.* Ca

79

Ex concilio Lugdunensi¹, cap. x²

Nulli ex propinquitatem sui sanguinis usque ad septimum³ gradum uxores ducant, neque sine benedictione sacerdotis. Qui autem⁴ innupti⁵ erant⁶ a sacerdote benedicti nubere⁷ audeant⁸.

ID 9.48] C 35 q 2/3 c 19

¹ Lugd- *CaGcLdLfLjLmMgPkTbTcVo; Lud- CeMqPaPfWc; concilio *add.* Lj (?)

² cap. x *CaLdLfLjLmMgPfTb; *om.* Tc. De eodem *add.* CePa

³ sept. *CaMgPfTbTc; vi Ld

⁴ autem BdBeCeLdLfLjLmMgPaPfSbTbVo; ante CaFbOaPhPrTcVm; autem ante GcPcMq(*moved from after* innupti)PwRaWc

⁵ innupti *Be²GcLfLjMqPcPhPqPrRaSb²TbTcVmWc; nupti BdBeCaCeDaEg(vel non ss)FbFcLdLmMgOdPfPwSbVo

⁶ benedictione sacerdotis – erant *om.* Pk (*in* PaCe)

⁷ secundo *add.* LgWd², scil secundo *add.* ss Mg

⁸ *corr. fr.* audeat Oe. nec aliter presumant *add.* Brant, *om.*

*AaAbBdBcCaCeEaEcEgFcGcKaLbLdLfLgLjLmMgMqOaObOcOdOePaPcPfPhPkPtPwQaRaSbSdSeSgTbTcVmVoVpWaWbWd

80¹

Ex concilio Aurelianensi, cap. x²

Nullum in utroque sexu permittimus ex propinquitatem sanguinis³ vel uxoris usque in⁴ septimum⁵ generis gradum uxorem ducere, vel incesti⁶ macula commaculari⁷.

ID 9.49] C 35 q 2/3 c 7a

¹ in Ld the text of c 81 is below the rubr. to c 80, and vice versa

² cap. x CaCeLdLfLjLmMgPaPfTb; *om.* Tc. De eodem *add.* Pa

³ viri *add.* MgTc, *om.* *BeCaGcLdLfLjLmPfRaTbVo

⁴ in *CaLdLfLjLmMgPfTb; ad Tc

⁵ -imum GcLfLjMgPfTc; vii BeCaLdLmVo; -ima Tb

⁶ incesti *BeCaMgPfLf²TbTcVo; incesta LdLf

⁷ preterea quoque illud adicimus, quoniam, sicut non licet cuique Christiano de sua consanguinitate, sic etiam nec licet de consanguinitatis uxoris sue coniugem ducere, propter carnis unitatem *add.* Brant with Gratian, *om.*

AbBdBcCaCeEaEcEgFbFcGcKaLbLdLfLgLjLmMgMqOaObOcOdOePaPcPfPhPkPtPwQaRaSbSdSeSgTbTcVmVoVpWaWcWd

81

Ex concilio Agrippinensi, cap. vi¹

In septem² gradibus omnia propinquitatum nomina continentur ultra quos nec affinitas invenitur, nec successio potest amplius prerogari³.

ID 9.50]

¹ vi *BeDaLdMqOaPcPkTbVo; xi CaEgFbMg; vii GcPr²TcVm; ? Pf; xvii Pr; viii Ra. Ex cl' Lugdunensi cap. Vp (cf c 79); no insc. Pt. De eodem add. CePa

² vi Pa

³ prer- BeCaCeFbGcLdLfLjPaPcPfPkPrSbTbVoWd; pror- DaPa²?MgTc; whole text ? as rubric Ra

82

¹Ex concilio Meldensi², cap. vii³

De affinitate namque⁴ sanguinis per gradus cognationis placuit usque ad septimam generationem observare⁵. Nam et hereditas rerum⁶ per legales definitiones sancit usque ad septimum gradum⁷ pretendere⁸ heredum successionem. Non enim succederent⁹ nisi eis de propagine cognationis deberetur.

ID 9.51] C 35 q 2/3 c 1

¹ Quod hereditas debet ad priores filios pertinere, etiam ad illum qui in septimo gradu, si non sit aliquis propinquior [etc] add. in mg. Ca

² conc. Meld. *CaMgPfTb; Meld. conc. Tc

³ viii Ra. De eodem add. Pa

⁴ namque *CaMgPfTb; quoque PcTc

⁵ -are *CaMgPfTb; -ari Tc

⁶ rerum *CaMgPfPhTc; regum Tb

⁷ sept. gradum *BeCaDaGcMgMqPhPrPkTcVo; septimam generationem PfTb

⁸ om. Vo

⁹ succ- *CaMgTbTcVo; rec- Pf

83

¹Alexander II Willelmo² de Monasteriolo³

Multorum relatione cognovimus te propriam velle abicere uxorem et adherere alteri, pretendente consanguinitatis occasionem. Unde apostolica auctoritate

¹ De accusatione consanguinitatis et a quibus personis debeat fieri add. in mg. EgTc²; Quod non sit dimittenda uxor pro consanguinitate nisi ex ecclesiastico iudicio add. in mg. Ld²Mg

² om. Be

³ de Monasteriolo *BeCaCeGcPaPkSbTbVo; de monasterio DaMgPfPr; de monasterio Pc; om. Tc. No insc. Pt. Quod uxor non sit (non sit uxor Ce) dimittenda occasione consanguinitatis ante examinationem add. Ce(mg.)Pa

interdicendo mandamus tibi ut hanc quam nunc⁴ habes uxorem nullatenus presumas⁵
dimittere vel aliam ducere, donec⁶ episcoporum religiosorum⁷ concilium⁸ causam
istam⁹ examinaveris.

ID 9.32] +C 35 q 6 c 10

⁴ nunc *CaMgPc²PfTb; om. PcTc

⁵ -as *CaMgPfTb; -at Tc

⁶ apud add. CaMgPfPhTcVo, om. *Tb

⁷ -um *CaMgPfPhTb; -umque Tb

⁸ concilium *BeCaGcMgPfVo; concilio PhTb; consilium Tc

⁹ istam *BeCeFbOaPaPhPkPrTb; iustam CaGcMgMqPcPfTcVoWc; iuxtam Da; iniustam Ra

84

Ex concilio Hilerdensi, cap. xx¹

Ut omnis controversia que de ecclesiasticis rebus fit secundum divinam legem
sub duobus vel tribus testibus terminetur testis est Dominus cum dicit, Non unus stet
contra alium, sed in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.

ID 9.52] dp C 35 q 6 c 11

¹ conc. Hil. cap. xx (xxii Oa) *BeMqOaRaTcVo; cap. xx ex conc. Hylerdensi Ca; conc. Hilernensi cap. xx DaMgPfPrSb; Hiernensi conc. Lc; Hil. conc. cap. xx Tb. *No insc. Pt. xii add. in mg. Be², Quo<t>* (Quod Ce) testes sint habendi in ecclesiasticis controversiis *add. Ce(mg.)Pa, for rubric in Ph see c 85*

85

Ex decretis¹ Fabiani pape, cap. viii²

Consanguineos³ extraneorum nullus accuset, vel consanguinitatem⁴ in sinodo⁵
computet, sed propinqui ad quorum notam⁶ pertinet, id est, pater⁷, mater⁸, soror,
frater, patruus, avunculus, amita⁹, matertera, et eorum procreatio. Si autem progenies

¹ decr. *EgPfTb?Tc; dictis Mg

² cap. viii *CeDaMgPaPf?PkTbVo; om. GcPrTc. Ex - viii om. Ca; (xii. add. Bd) De accusatione consanguinitatis a (om. Ce) quibus personis debet fieri *in mg. BdCeLj²Lk², in text Pa, in text to c 84 and c 85 Ph; De accusa... consanguinit... add. in mg. Ra²*

³ Non sang- Ca

⁴ -atem *CaEgPfTbTc; -ati Mg

⁵ vel add. Ca, om. *MgPfTbTc

⁶ notam BeGcOaPfTbVo; notitiam CaCeDaMgPaPkRaTc; om. Mq

⁷ et add. CaGcMgRaTc, om. *BePfTbVo

⁸ et add. Mg, om. *BeCaGcPfTbTcVo

⁹ pat. av. am. *BeCaGcPfTbTc; av. am. pat. Mg

tota defecerit ab antiquioribus et veracioribus¹⁰ quibus eadem propinquitat nota sit, episcopus canonice perquirat, et, si inventa fuerit propinquitat¹¹, separentur.

ID 9.57] C 35 q 6 c 1

¹⁰ veracioribus *BeCaCeEgGcLcMgMqPcPfPkPtVo; verationibus Pa; a verationibus Ph; verioribus Ra; veneracionibus TbTc. et verac. om. Oa

¹¹ om. Pt

86

¹Urbanus II² Cariaco³ Genuensi episcopo⁴

Notificamus tibi⁵ ut si⁶ tres aut duo ex propinquioribus iam defuncte⁷ uxoris eius qui accusatur⁸ vel vive⁹ hanc propinquitatem iureiurando firmaverint, vel¹⁰ tres aut duo¹¹ ex antiquioribus¹² Genuensibus quibus hec propinquitat nota est, qui bone fame veracis testimonii sint, remoto amore, timore, pretio et omni malo studio, supradicto modo consanguinitatem firmaverint, sine omni mora coniugia dissolvantur. Quod si propinqui vel extranei verbis tantum propinquitatem testantur, et iuramento probare vel noluerint vel nequiverint, coniugium nullatenus dissolvatur, sed competens eis penitentia propter infamiam vel peccati maculam, si forte in hac re contraxerint aliquam, iniungatur¹³.

ID 9.33] C 35 q 6 c 3

¹ Pt adds lvii

² II *CaEgGcMgQaTbTcVo; episcopus II Be; om. Pf

³ Cariaco CaCeDaFbGcMgOaPaPcPhPkPqPrPwSbTbWcWd; Ciriaco Be²MqVo; Cario Bd; Kario Eg; Cariacomesi Fc; Incariaco La; Ricardo La³ mg.; Racario Lc; Richario Pf; Cariogo PtQa; Ricarico Ra; Carolo Tc; Ricano Vp.

⁴ Gen. (Geniesi Pc) ep. *BeCaEgMgPcPfPkQaTbVo; ep. Fc; om. Tc. Quomodo sit inquirenda parentela add. in mg. BeCaDaLd²OcPw, in text after insc. EaPt, De eodem add. CePa

⁵ ss after ut Eg

⁶ si BePhTbVo; postquam CaDaFbGcMgPcRaTcWd; sit Oa; om. BdCeEgLcMqPaPfPkPqPrQaSbVm

⁷ iam def. corr. fr. Genuensibus Pc

⁸ -atur *CaMgPfTb; -atus Pa; -atus est Tc

⁹ qui acc. (-usatus Gc) vel vive *BeCaGcPfTbTc; vel vive qui acc. Mg

¹⁰ vel *BeGcOaTb; vel per BdCaDaPc; vel si EgMgPfRa²Vo; short erasure Ra; et si Tc

¹¹ aut duo EgMgPfTbTc; vel duo BePk; aut duos BdCaGcOaFcPc; vel duos CePa; an duo Vo

¹² antiq- *BdCaEgMgPfTbTcVo; propinq- CePaPk

¹³ -atur *CaEgFcMgPfTb; -antur Tc; coniungatur Pc

87

Ex concilio Romano Gregorius¹

De parentela illa² quam dicunt esse inter³ N. et istam eius coniugem N.⁴ quicquid inde scis⁵ aut audisti a tuis vicinis aut a tuis antiquioribus propinquis⁶, quod tu per⁷ nullum ingenium, nec propter amorem, nec⁸ propter timorem⁹, aut per¹⁰ premium¹¹, aut per¹² consanguinitatem celabis episcopum tuum¹³, aut eius missum¹⁴ cui hoc inquirere¹⁵ iusserit quandocunque te ex hoc¹⁶ interrogaverit. Sic te Deus adiuvet, et iste¹⁷ sanctorum reliquie.

ID 9.61] C 35 q 6 c 5

¹ xiii in mg. Be², (xiii. add. Bd) De sacramento quod debet fieri et quomodo debeat fieri (et de incestuoso discidio add. Lj) in mg. BdDbLj², in text Ph, De inquirenda parentela add. Ce(mg.)Pa, Quomodo sit inquirenda parentela add. in mg. Tc²

² illa CaMgPcPfTb; om. Tc

³ istum add. Ca, om. *MgPfTbTc

⁴ N. *MgPfTbTc; om. Ca

⁵ scis *CaMgPfTc; scisti Tb

⁶ ant. prop. *CaPfTbTc; prop. ant. Mg

⁷ per *CaMgPfTb; propter Tc

⁸ nec *CaGcPfTbTc; neque Be; aut Mg

⁹ nec propter tim. in mg. Ra²

¹⁰ per *BeCaPrTb; propter GcMgPfRaTcVo

¹¹ premium *BeCaGcPfTbVo; precium MgTc

¹² per *BeCaGcMgTbTc; propter PfVo

¹³ episcopum tuum *CaMgPfTb; episcopo tuo Tc

¹⁴ missum *BeMgPfTbVo; emissum Ca; misso Tc

¹⁵ inq- *PhTbTc; req- BeCaGcMgPcPfVo

¹⁶ te ex hoc *CaPfTbTc; te (ex horum add. and canc.) Gc; ex hoc te Mg

¹⁷ iste *MgPfTbTc; istorum Ca

88

Iuramentum testium

Illud sacramentum quod iste iuravit¹ de illa parentela que inter filium² et eius coniugem N. computatur, quod tu illud observabis in quantum sapis aut³ audisti. Sic te Deus adiuvet.

ID 9.62] C 35 q 6 c 6

¹ add.. ss Gc²Wd²

² filium *CaGcMqPfPkTbTc; illum Be; N. EgMg

³ aut *CaMgPfTb; om. Tc

89

*Sacramentum de incestuoso discidio*¹

Ab isto die in antea quod tu per nullum ingenium² te sociabis huic tue consanguinee³ N. cum qua contra legem et rectam Christianitatem tuam⁴, adulterium et incestum perpetrasti, nec in coniugio⁵ nec in adulterio illam tibi sociabis, nec cum illa ad unam mensam manducabis et bibes, aut sub uno tecto manebis⁶ nisi forte in ecclesia, aut in aliquo publico loco, ubi nulla mala suspicio possit esse, et ibi coram testibus idoneis pro certa necessitate pariter⁷ colloquamini. Nec aliam coniugem accipies, nisi forte post peractam penitentiam⁸ tibi⁹ licentia¹⁰ data fuerit ab episcopo tuo, aut eius misso. Sic te Deus adiuvet, et iste sanctorum reliquie.

ID 9.63] C 35 q 6 c 9

¹ Sacr. – disc. Pk] Iuramentum de inc. disc. Ce; Iuramentum testium sacr. – disc. Mq; xiiii. De inquirenda parentela et (de add. Ph) incestuoso discidio in mg. Bd, in text Ph; xiiii in mg. Be²; xiii. in mg. Od

² ss Be

³ tue (corr. fr. te Gc) cons. *CaGcPfTbTc; cons. tue MgWd²; cons. Wd

⁴ tuam *MgPfTbTc; om. Ca

⁵ long lacuna follows in Pf

⁶ et bibes - manebis

*AbBdBcCaEaEcEgFcGcKaLbLgMgOaObOcOdOePfPhPkPtPwQaRaSdSgTbTcVoVpWaWbWc; om. Brant

⁷ pariter *CaMgPfPhTcVo; partem Tb

⁸ que add. CaFb, quam add. Pw, om. *DaMgPfTbTc

⁹ ss after licentia Da

¹⁰ licentia here *BeDaGcOaPhPqRaTbWc, after fuerit BeGcPc²PrRaVmWc, after episcopo tuo Sb; om. BdCaCeEaFbLcMgMqPaPcPfPkPwTcVo

90

[Hec capitula de septem gradibus consanguinitatis sanctus Isidorus diligenti inquisitione descripserat et in figura¹ inferius depicta apertius ordinaverat.]² Isidorus de septem gradibus consanguinitatis³

Primo gradu superiori linea continentur pater⁴, mater⁵, inferiori filius⁶, filia, quibus⁷ nulle alie persone⁸ iunguntur.

¹ in fig. om. Pr

² Hec - ord. *PrTbTc²mg, Ph text; cap. i de septem gradibus add. PrTc; (xv. add. Bd) De (septem add. Ce) gradibus consanguinitatis recto et transverso ordine dispositis in mg. BdCeLj², in text CePa; xv in mg. Be²; om. BeCaDaEaGcLcLdLfLmMgMqOaPcPfPkPtPwRaVoWc

³ Isid. – cons.] Libro IIII Pauli sententiarum cap. x Sb; om. Da

⁴ et add. Mg, om. *CaPfTbTc

⁵ et in add. Tc, om. *CaLdLfLjMgPfTb

⁶ et add. MgLm, om. *CaGcPfTbTc

⁷ quibus *BeMgTbTc; quibusque CaCeGcLdLfLjLmMqPaPfPkPrRaVo

⁸ persone *DaMgPfTbTc; om. Ca

¹Secundo gradu continentur² superiori linea avus, avia, inferiori nepos, neptis. In transversa³ frater, soror⁴, que persone duplicantur. Avus enim et avia tam ex patre⁵ quam ex matre⁶ accipiuntur. Que⁷ persone sequentibus quoque gradibus similiter pro substantia earum⁸ que⁹ in quo¹⁰ gradu subsistunt¹¹ ipso ordine duplicantur.¹² Iste¹³ persone in secundo gradu¹⁴ ideo duplices appellantur, quia duo avi et paternus est¹⁵ et maternus¹⁶. Item. Duo genera nepotum sunt, sive ex filio sive ex filia procreati¹⁷. Frater et¹⁸ soror¹⁹ ex transverso veniunt; id est²⁰ aut frater patris, aut frater matris²¹, qui²² aut patruus aut avunculus nominatur. Qui et ipsi hoc ordine duplicantur.²³

¹ Secundo gradu *add.* Ca, De secundo gradu *add.* Tb, *om.* BeGcLdLfLjLmMgPfPhTcVo

² Sec. gradu cont. *CaMgPfTbTc; *om.* Lm

³ transversa *CaLdLfLjLmMgPfPhTc; transverso Tb

⁴ frat. sor. *BeCaLdLfLjMgTbTcVo; sor. frat. Lm; frat. et sor. Pf

⁵ parte Lm

⁶ ex *add. and canc.* Ca; nepos neptis tam ex filio quam ex filia, frater soror tam ex patre quam ex matre *add.* DaSb

⁷ *corr. to* De Ld

⁸ earum *LdLmOaPfPrTbVo; eorum BeCaGcLfLjMgTc

⁹ que *MgPfTbTc; qui Ca

¹⁰ in quo *CeMgOaPaPfPkPrTbTcVo; in secundo Be; quoque CaLf; in quoquo DaGcRa; in Lj

¹¹ subsistunt *BeCaGcLdLfLjLmPcPfTbVo; subsistant Mg; consistent Tc

¹² Interpretatio *add.* Sb

¹³ inte Lf

¹⁴ tam ex patre quam ex – gradu *over erasure* Da

¹⁵ est CaLdLfLjLmMgPfPhTc; *om.* Tb

¹⁶ est *add.* CaGcLfLjMgPfTb, *om.* *BeLdLmPhTcVo

¹⁷ -ati *CaLdLfLj(*fol. by eras.*)LmMgPfTb; -ata Tc

¹⁸ et *MgTc; *om.* BeCaGcLdLfLjLmPfTbVo

¹⁹ sive *add. and canc.* Lj

²⁰ *over erasure* Lj

²¹ pat. aut (an Vo) fr. mat. *BeCaGcLdLfLjLmPcPfTbVo; mat. aut fr. pat. MgTc

²² qui BeCaLfLj²LmMgTbTc; quia GcLdPfVo

²³ *The whole passage from accipiuntur. Que persone sequentibus above to here over an erasure and in smaller script Sb.*

¹Tertio gradu veniunt supra proavus, proavia, infra pronepos, proneptis. Ex obliquo fratris sororisque filius vel filia, patruus, amita, id est patris frater et² soror, avunculus matertera³, matris frater et⁴ soror.

¹ Item *add.* Be, De tertio gradu *add.* Tb, *om.* CaGcLdLfLmMgPcPfPhTc. Bd *adds:* Avus enim et avia tam ex patre quam ex matre accipiuntur – aut patruus aut avunculus nominatur.

² et *CaLdLfLmMgPfTb; aut Tc

³ id est *add.* Lf, *om.* *CaMgPfTbTc

⁴ et *CaLdLfLmMgPcPfTb; aut Tc

¹Quarto gradu veniunt² supra abavus³, abavia, infra abnepos, abneptis. Ex obliquo fratris et sororis nepos⁴, neptis. Patruelis, soror patruelis⁵, id est patrum filius vel filia. Consobrinus, consobrina, id est avunculi et matertere filius vel filia. Amitinus⁶, amitina⁷, id est amite⁸ filius vel filia. Itemque consobrini qui ex duabus sororibus nascuntur. Quibus accrescit patruus magnus⁹, amita magna, id est avi paterni frater et soror. Avunculus magnus, matertera magna, id est avie tam paterne quam materne frater et soror¹⁰.

¹ Item *add.* Be, De quarto gradu *add.* Tb, *om.* CaGcLdLfLjLmMgPfPhTc

² veniunt *CaMgPfTbTc; conveniunt Lm

³ *corr.* fr. avia Ld, fr. avus Pf

⁴ et *add.* Tc, *om.* *CaLdLfLjLmMgPfTb

⁵ Patruelis sor. patr. (frater *add.* and *canc.* Pc) BdCeGcLdLjLmPc²PfPhPkPrPwTbVmVo; Patr. BeCaDaFbLf; A patruelles patruel' soror patruel' soror patruelles Mg; Patruelles sorores patruelles Mq; Patruelis frater vel soror patr. Sb; Patruelis frater et patr. soror Tc

⁶ -tinus *BeCaGcLmMgTbTcVo; -tanus Lf; -titius Pf. et *add.* Tc, *om.* *LdMgPfTb

⁷ -ina *CaMgPfTbTc; -ana Lf

⁸ -te *CaMgPfTbTc; -tine Lj

⁹ et *add.* Tc, *om.* *CaLdLfLjLmMgPfTb

¹⁰ frat. et sor. *BeCaGcLdLmMgPfTcVo; et sor. et frat. Lf; sor. et frat. LjPhTb. Hic plus exponi opus non est, quia lex ipsa declarat *add.* DaSb. *Se ends cap. here; for later addns see Conspectus*

¹Quinto gradu veniunt supra quidem² atavus³ atavia, infra adnepos adneptis⁴. Ex obliquo fratris et sororis pronepos proneptis fratres patruelles⁵, sorores patruelles⁶, amitini, amitine, consobrini consobrine⁷ filius vel filia proprius⁸ consobrinus⁹ consobrina¹⁰, id est patrum magni amite magne, avunculi magni¹¹, matertere magne filius vel filia. Quibus accrescunt¹² propatruus et¹³ proamita. Hi sunt proavi materni¹⁴ frater et soror, proavunculus¹⁵, promatertera¹⁶. Hi sunt proavie paterne materneque¹⁷

¹ De quinto gradu *add.* Tb, *om.* CaGcLdLjLmMgPfPhTc

² quidem *BeMgPfTbTcVo; quid est Ca; quod Lm

³ atavus *CaMgPfTbTc; atavus Lf

⁴ adneptis *CaPfTbTc; neptis Mg

⁵ fratres patruelles GcLdLjMqPfPhPrRaTcVo; fratris patruelis BeCaDaTb; *om.* Lf; fratris patruelles Lm; ? Mg

⁶ sorores patruelles GcLjLmMgMqPfPhPrRa²; sororis patruelis BeTb; sorores patre vel Ca; sororis fratris patruel' Lf; sorores Ra; *om.* LdTcVo

⁷ vel *add.* CaLjMgRaTb, *om.* *BeGcLdLfLmMqPfPhRa²TcVo

⁸ proprius GcMqPfTbTcVo; proprior Be; prior CaLfMg (vel prius ss)

⁹ consobrinus *CaGcPfTbTc; sobrinus (vel con ss) Mg

¹⁰ consobrina *CaGcLdLjPfPhTcVo; vel consobrina BeLd²LfTb; sobrina Mg; consobrinus consob. *om.* Ra

¹¹ av. magni] aunculi magne *before corr.* Ca

¹² accrescunt *CaGc²LdLfLmMgTbTcVo; accescunt GcPf; accrescit Lj

¹³ et CaMgPfTbTc; *om.* Lm

¹⁴ mat- *CaGcPfTbTc; pat- Mg

¹⁵ proav- *CaLdLfLjMgPfTb; prov- Tc

¹⁶ Hi sunt proavi - promat. CaLdLfLjMgPfTbTc; *om.* Lm

frater et¹⁸ soror proaviaque materni¹⁹. Hec species nec²⁰ aliis gradibus quam scripta est²¹, nec²² aliis vocabulis declarari potest.

¹⁷ materneque *CaLdLflJmMgPfTb; materque Lm; et materne Tc

¹⁸ et *CaMgPfTbTc; om. Lm

¹⁹ proaviaque (-ique MgTcVo) mat. LdLjLmMgPfTbTcVo; om. CaLf. Sb fo. 132v ends. On fo. 133r there is an arbor, with Stemate dicuntur ramusculi quos – figure he sunt above, and Hoc consanguinitas dum se paulatim – tot gradibus terminetur below. Fo 133v is blank, and the text resumes without a break on fo. 134r

²⁰ in add. Ca, om. *MgPfTbTc

²¹ est *CaMgPfTbTc; om. Lf

²² nec *BeGcMgPfPhTb²TcVo; nec in CaLj; ne Tb

¹Sexto gradu veniunt supra triavus triavia². Infra trinepos trineptis. Ex obliquo³ fratris et sororis adnepos adneptis. Fratres⁴ patruelis et sorores⁵ matruelis⁶, amitini, amitine, consobrini, consobrine. Patruis magni, amite magne, avunculi magni⁷ matertere magne. Nepos neptis⁸ prioris⁹ consobrini¹⁰ filius vel filia qui consobrini¹¹ appellantur. Quibus ex latere accrescunt¹² propatruis, proamite, proavunculi, promatertere, filius vel filia adpatruus¹³, adamita¹⁴. Hi sunt abavi paterni frater et soror. Abavunculus¹⁵, abmatertera. Hi¹⁶ sunt abavie paterne materneque¹⁷ frater et soror abavique materni. Hec quoque explanari amplius non possunt¹⁸ quam ipse auctor disseruit¹⁹.

¹ Item add. Be, De sexto gradu add. Tb, om. CaGcLdLflJmMgPfPhTcVo

² triavus triavia *LmPhPrRaTbVo; tritavus tritavia BeCaGcLdLflJmMgMqPfTcVo²

³ ex obl. *CaMgPfTbTc; om. Lj

⁴ -res CaGcLdLjLmPfPhTcVo; -ris LfMgTb

⁵ et sorores AdGcLdLjMqPfRaTcVo; et sororis BeLfMg; sorores CaPh; sororis adnepos adneptis fratres partales*** et sorores Lm; sororis Tb

⁶ matruelis *BeLmMq?PfPhTcVo; patruelis Ca; matruelis GcRa; matruelas Ld²Lj; patruelis LfMgTb

⁷ corr. fr. magne Ld

⁸ neptis *BeCaLdLflMgRaTb; nepotis GcMqPfPrTcVo

⁹ prioris BeLjLmMgMqPfTbVo; prioris Ca; prioris GcLdLflPrRaTc

¹⁰ consob- *CaPfTbTcVo; sob- Mg

¹¹ consob- *MgPfTbTcVo; sob- CaLf

¹² accre- *CaGcLdLflJmMgTbTcVo; acce- Pf

¹³ adpatr. *CaGcMgPfTbTcVo; supra abpatruus Be; supra abpatrus Lf; adpatrus Lm

¹⁴ adamita *CaGcLdLjLmMgPfTcVo; abamita Lf; adamitta Ph; attamita Tb

¹⁵ Abav- *CaLdLflJmMgTbTcVo; Av- Pf

¹⁶ Hi *CaLdLflJmMgPfTb; He Tc

¹⁷ pat. materneque *CaLdLflJmMgPcPfTb; mat. paterneque Tc

¹⁸ amp. non poss. *CaMgPfTbTc; non poss. amp. Lf

¹⁹ quam ipse - diss. *CaMgPfTbTc; om. Lm

¹Septimo gradu qui sunt cognati recta² linea, supra³ infraque prioribus⁴ nominibus non⁵ appellantur, sed ex transversa linea continentur fratris⁶, sororis, adnepos adneptis, consobrini filii filieque successionis. Idcirco gradus septem constituti sunt, quia ulterius per rerum naturam⁷ nec nomina inveniri, nec vita succedentibus propagari⁸ potest. In his septem gradibus omnia propinquitatum⁹ nomina continentur, ultra quos¹⁰ affinitas inveniri, nec successio potest amplius propagari¹¹.

ID 9.64] C 35 q 5 c 6

¹ Item *add.* Be, De septimo gradu *add.* Tb, *om.* CaGcLdLfLjLmMgPfPhTcVo

² recta *MgPfTbTc; picta Ca

³ Ld *fo.* 101r ends here; *fo.* 101v was originally blank, but two additions were made later, and the main text as here resumes on *fo.* 102.

⁴ prioribus CaLdLfLjPfRaTc; propriis BeMgVo; prioris GcLmMq; priori Tb

⁵ non *CaGcMgPfRa²TbTc; *om.* LfRa

⁶ et *add.* BeCaLdLfLjMgPf, *om.* *GcLmRaTbTcVo

⁷ -ram *CaLdLfLjLmMgPfTb; -ura Tc

⁸ propagari CaLdLfLjMgRa²TbTcVo; prerogari BeGcPfRa; progari Lm

⁹ omn. prop. *BeGcPfRaTbTcVo; prop. omnia CaLfMg; propinquis tantum omnia Lj

¹⁰ nec *add.* Ra²Tc, *om.* *CaLdLfLjLmMgPfRaTb

¹¹ -pa- ss Mg. An Arbor follows in AdBeObPfPwSgTb, and two Arbores in Ea; *om.*

BdCaDaLdLfLjLmMgOdQeRaTc (BdCaDaOdQe followed by a lacuna large enough for one); Fb originally left half a verso and the following recto blank, but subsequent hands (themselves annotated) filled the space with later texts; FcOeSb have arbor in mid-canon; an arbor at foot of *fo.* 149v Ha; Pt has one added canon, an Arbor, and then further additions; Td has full page arbor on *fo.* 110; Wc has Arbor after three added canons.

Explicit liber septimus¹

¹ Explicit liber septimus AdBdDbHaMqOcOdPfPhPqPwQeSbSgTdVq, Explicit liber sextus Ea; Explicit septima pars et liber quartusdecimus Pa; Explicit septima pars Vp; *om.*

CeDaGcMgPcPkPrPtSITbTcRaVmWc. Vo has no rubric for end of Bk 7 or beginning of Bk 8.